

Uppföljning av Programmet för livslångt lärande (LLP)

Innehåll

1. Sammanfattning.....	5
2. Bakgrund	7
3. Utgångspunkter för uppföljningen.....	8
4. Övergripande om LLP-programmet i Sverige.....	9
5. Erasmus.....	14
6. Comenius.....	28
7. Leonardo da Vinci.....	35
8. Grundtvig	42
9. Studiebesöksprogrammet.....	47
10. Tekniska verktyg.....	49
11. Samverkan inom LLP och med andra EU-program	51
12. Slutsatser.....	54
Referenser	56

1. Sammanfattning

Universitets- och högskolerådet (UHR) har fått i uppdrag av regeringen att följa upp verksamheten inom EU-kommissionens Life Long Learning Program (LLP) i Sverige under åren 2009–2013. Rapporten innefattar Sveriges deltagande i programmet, genomförda aktiviteter, problem som har uppstått samt lärdomar och tankar inför framtiden. Rapporten lägger tyngdpunkten på Erasmus, sektorsprogrammet för högre utbildning eftersom detta program har stått för närmare 50 procent av budgeten och omfattat stor mobilitet.

De övergripande målen för LLP var bl.a. att stödja utbyte och samarbete mellan utbildningssystem och genom livslångt lärande främja den europeiska gemenskapens utveckling till ett kunskapssamhälle. Inom LLP fanns fyra sektorsprogram: Erasmus, Comenius, Leonardo da Vinci och Grundtvig. Därutöver fanns programdelar för policyutveckling, språkinläring, IT och spridning av resultat.

Budgeten för LLP i Sverige ökade under programperioden från drygt EUR 15 miljoner till drygt EUR 24 miljoner. Medlen har bekostat en bred verksamhet med utbyten för studenter, lärare och annan personal, med omfattande partnerskapsprojekt, med studiebesök, arbete i nätverk, jobbskuggning och mycket mer. Antalet deltagare i verksamheten har varit stort. Så var t.ex. antalet studenter inom högre utbildning som deltog i utbyten år 2013 drygt 3 300.

För att sprida information om LLP har en omfattande samverkan skett med bl.a. andra myndigheter, branschorganisationer och olika nätverk. Inom vissa sektorsprogram har resurserna varit mycket begränsade, vilket bl.a. gått ut över informationsinsatser. Inom andra delar där regeringen har skjutit till nationella medel har spridningen av information istället fungerat bra och gett goda resultat, bl.a. i form av stort sökandetryck till programmet.

Programmets relevans för Sverige och för svensk utbildning har enligt UHR:s uppfattning varit hög. Målen inom programmet har legat väl i linje med såväl EU-kommissionens som Sveriges nationella mål och programmet har kunnat stödja både individers personliga utveckling och utbildningssystem på olika nivåer. Den stora programdelen Erasmus har spelat en viktig roll i internationaliseringen av högre utbildning. Dock kvarstår en kraftig obalans mellan antal in och utresande. Svenska lärosäten behöver generellt sett bli bättre på att uppmuntra studenterna att ta del i mobilitet. Det gäller särskilt uppmuntran från den akademiska sidan.

Administrationen av programmet har fungerat väl, vilket framgår av undersökningar bland användarna. Dock har ofullständigt utvecklade och illa testade system, som varit tänkta som stöd för administrationen, inneburit en hel del onödigt arbete för IPK/UHR. En del formulär och rutiner för ansökningar har också inneburit svårigheter för användarna. Den stora utmaningen har dock varit (och är) att få verktygen att fungera som ett fullgott stöd i arbetet med resultatuppföljning.

LLP bedöms ha nått en hög kundnöjdhet. Detta kan hänga samman med att IPK/UHR tydligt har kunnat främja kopplingar mellan olika programdelar och aktiviteter, t.ex. jobbskuggning och partnerskap. IPK/UHR:s insatser att på olika sätt lyfta fram LLP-programmets strategiska roll har hjälpt målgrupperna att se programmen som ett medel att nå lokala mål.

2. Bakgrund

Universitets- och högskolerådet (UHR) har i regleringsbrevet för 2014 fått i uppdrag av regeringen att genomföra en uppföljning av Programmet för livslångt lärande (LLP) och av Erasmus Mundus genomförande i Sverige.

I regleringsbrevet för 2013 fick UHR i uppdrag att förbereda för en uppföljning av de båda programmen. En plan för uppföljningen med förslag till aktiviteter, tidplan och kostnader lämnades till regeringskansliet den 30 september 2013. En av resursskäl reviderad plan lämnades våren 2014. De nu föreliggande rapporterna baserar sig i huvudsak på den reviderade projektplanen.

Föreliggande rapport behandlar LLP medan uppföljningen av Erasmus Mundus behandlas i en separat rapport. Inriktningen i den nya uppföljningen har varit att så långt som möjligt se framåt. Detta har påverkat val av fokus och inriktning för analyserna.

För LLP genomfördes en halvtidsuppföljning 2009/10. Med utgångspunkt från denna lämnade Utbildningsdepartementet 2010 en nationell rapport till EU-kommissionen. Föreliggande rapport tar i vissa stycken vid där den rapporten slutade, dvs. från och med år 2010.

Programperioden för LLP omfattade åren 2007–2013. Den räknas som avslutad 2013, men projekt inom programmet kommer att pågå till och med läsåret 2015/16. Det sista året i perioden, 2013, tog UHR över uppdraget att vara nationellt kontor för LLP från Internationella programkontoret (IPK). Året därpå, 2014, började en ny programperiod som löper till år 2020. LLP ersattes därmed med programmet Erasmus+.

3. Utgångspunkter för uppföljningen

Föreliggande rapport tar avstamp i halvtidsuppföljningen och fokus ligger på utvecklingen 2010–2013. Utgångspunkten har varit att genomföra uppföljningen på ett kostnadseffektivt sätt genom att i stor utsträckning använda redan producerade rapporter och analyser. Uppföljningen baseras sålunda bl.a. på IPK:s/UHR:s rapportering till kommissionen (Yearly Report), rapporter framtagna av IPK och UHR, samt på dialog med relevanta aktörer inom respektive sektor. Denna dialog har skett inom ramen för möten under 2014, som haft huvudsakligen andra syften.

Uppföljningen följer, där det har varit möjligt med tillgängliga resurser, de frågeställningar kring relevans, effektivitet, och måluppfyllelse som EU-kommissionen angav för halvtidsuppföljningen. Syftet är att underlätta jämförelser med halvtidsuppföljningen och för att kunna förbereda en eventuell kommande uppföljning från EU-kommissionens sida.

I rapporten har UHR valt att lägga tyngdpunkten på Erasmus, sektorsprogrammet för högre utbildning. Motivet är att detta program har varit det klart största – det har stått för närmare 50 procent av budgeten och att det till stor del omfattat mobilitet.

UHR redovisar alla de tre aspekter som regeringen begärt i denna rapport – relevans, effektivitet och måluppfyllelse. Den förlängda tiden för redovisning av måluppfyllelse kommer alltså inte att utnyttjas. Aspekterna är integrerade i rapporten och återfinns inte alltid under separata rubriker.

Redovisningen avser huvudsakligen den nationella nivån, även om uppgifter som beskriver enskilda lärosäten förekommer i några fall.

4. Övergripande om LLP-programmet i Sverige

De övergripande målen för LLP var att stödja utbyte och samarbete mellan utbildningssystem och genom livslångt lärande främja den europeiska gemenskapens utveckling till ett kunskapssamhälle med hållbar utveckling, med fler och bättre arbetstillfällen och med större social sammanhållning.¹

Programmålen konkreteriserades i de fyra sektorprogrammen: Erasmus, Comenius, Leonardo da Vinci och Grundtvig. Utöver sektorprogrammen fanns transversala programdelar inom policyutveckling, språkinläring, IT och spridning av resultat. I de transversala delarna ingick även det sektorsovergripande Studiebesöksprogrammet.

Administrationen av LLP har huvudsakligen varit decentraliserad, d.v.s. hela projektcykeln har administrerats av de nationella kontoren; i Sverige IPK (2007-2012) och UHR (2013).

Programmets budget och utfall

Sedan starten av LLP 2007 har budgetens omfattning ökat successivt, både totalt sett och för svensk del, t.o.m. år 2012. Budgeten för Sverige ökade under denna period från drygt EUR 15,5 miljoner till drygt EUR 24 miljoner. Under programmets sista år skedde en liten minskning. Detta framgår av tabell 1.

Av den totala budgeten har Erasmus under hela perioden varit den ojämförligt största delen. Den har omfattat närmare 50 procent av budgeten, även om dess andel minskade några procentenheter mot slutet av perioden. Näst störst har Leonardo da Vinci varit vars andel av den totala budgeten har varit ungefär 30 procent, följt av Comenius med omkring 18 procent. De resterande två programdelarna har varit betydligt mindre. Grundtvig har omfattat mellan 3 och 4 procent av den svenska budgeten, medan den decentraliserade delen (den del som har hanteras av IPK/UHR) av det Transversala programmet endast har omfattat 0,5 procent eller mindre.

Tabell 1: Budgeten för den svenska delen av LLP-programmet, 2007–2013

Program/År	Budget (tusental euro)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Comenius	2 589	2 966	3 572	3 759	3 948	3 952	4 051
Leonardo da Vinci	4 698	5 021	5 345	5 424	5 483	6 410	6 618
Grundtvig	433	463	665	845	824	940	897
Erasmus	7 767	8 176	8 684	8 933	9 353	10 789	10 197
Transversal	68	80	83	82	86	93	87
Totalt	15 555	16 706	18 349	19 043	21 705	24 196	23 863

1

Europaparlamentets och rådets beslut 2006/1720/EG av den 15 november 2006 om inrättande av ett handlingsprogram för livslångt lärande

På basis av den tilldelade budgeten och efter ansökningar har kontrakt tecknats med aktörer inom utbildningsområdet. Statistiken över utvecklingen av kontraktens omfattning, se tabell 2, visar att den totala omfattningen har ökat under perioden, från knappt 100 procent till omkring 104 procent av tilldelad budget. Ökningen har varit en effekt av en medveten satsning från IPK/UHR vars syfte har varit att öka den slutliga förbrukningen. Detta har varit i linje med vad Kommissionen har eftersträvat. Att andelen av tillgängliga medel inte var högre i början av perioden förklaras med att IPK/UHR måste skaffa erfarenheter av programmen och hur ansökningsmönstren skulle komma att se ut.

Under senare år (2011 och framåt) har IPK/UHR successivt ökat kontraktens volym räknat som andel av tilldelade medel och det ser ut som om detta kommer att leda till att en högre andel faktiskt förbrukas. Det bör samtidigt påpekas att det har varit en balansgång mellan ambitionen att utnyttja tilldelade medel maximalt, och att inte överskrida budgeten.

Tabell 2: Kontraktsbelopp som andel av budgeten för den svenska delen av LLP-programmets olika delar, 2007–2013

Program/År	Kontraktsbelopp (andel av budget, %)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Comenius	103,5	97,8	98,6	99,4	96,9	99,9	105,9
Leonardo da Vinci	96,5	100,2	102,2	101,3	111,3	107,5	102
Grundtvig	99,3	96	70,6	93,7	95,8	100,9	94,1
Erasmus	101,2	98,6	100,6	102,3	105,8	104,6	105,5
Transversal	107,1	67,2	95,6	83,9	78,9	87,9	97,2
<i>Totalt</i>	<i>99,8</i>	<i>98,7</i>	<i>99,2</i>	<i>101</i>	<i>104,9</i>	<i>104,5</i>	<i>104</i>

Som kommentar till tabell 2 kan sägas att den nedgång i kontraktsbeloppen som avser Grundtvig för år 2009 till stor del beror på att medel (SEK 145 000) tillfälligt överfördes från detta program till Leonardo da Vinci. Omfördelningen av medel mellan programdelarna gjordes för att nå bästa möjliga resultat för helheten.

Tabell 3 visar den faktiska förbrukningen av den budget som Sverige tilldelats för LLP. Det bör påpekas att utfallet för 2011 inte är rättvisande när det gäller Leonardo da Vinci. Orsaken är att slutrapporter inom dess programdel Transfer of Innovation (TOI) har en mer utsträckt tidtabell än andra programdelar och rapporterna lämnas in sent. Därför kommer andelen förbrukade medel för Leonardo da Vinci att stiga när alla projekt har slutrapporterats.

Tabell 3: Andel av budgeten för den svenska delen av LLP-programmets olika delar som faktiskt förbrukats, 2007–2011

Program/År	Faktiskt förbrukade medel (andel av budget, %)				
	2007	2008	2009	2010	2011*
Comenius	102,0	98,2	97,2	98,3	95,6
Leonardo da Vinci **	79,0	84,9	90,8	92,2	60,2
Grundtvig	99,5	98,6	96,4	94,7	93,2
Erasmus	96,5	98,7	96,8	95,7	97,5
Transversal	96,2	92,4	92,2	91,2	94,1
<i>Totalt</i>	<i>92,0</i>	<i>94,4</i>	<i>95,0</i>	<i>95,2</i>	<i>85,9</i>

*) Preliminära uppgifter

**) För år 2011 saknas slutredovisningar från samtliga vidareutvecklingsprojekt, dvs. stora förändringar kan väntas på denna punkt.

Den decentrala delen av det Transversala programmet bestod huvudsakligen av ett studiebesöksprogram. Inom detta program har söktrycket varierat kraftigt mellan åren, men förbrukningsgraden har alltid varit relativt sett låg. Detta beror delvis på ett, enligt UHR:s uppfattning, mindre lyckat system för fördelning av medel mellan länderna. Varje NA-kontor har fått sig tilldelat ett visst antal platser och ett visst belopp i euro. Beloppen har haft en omfattning som gjort det i princip omöjligt att utifrån uppställda schablonsummor för uppehälle och maxbelopp för resor göra av med tilldelade belopp eftersom antalet deltagare inte fick överskridas (utom de två sista åren då begränsningen togs bort).

IPK/UHR har under programperioden lagt ned ett omfattande arbete på rapportering till EU-kommissionen. Till rapporteringen hör den årliga planen (Work Program) och den likaledes årliga rapporteringen om det gångna årets arbete (Yearly Report). Avseende båda rapporterna ger kommissionen återkoppling i form av både positiv och negativ kritik. Det kan nämnas att rapporteringen under de avslutande åren av perioden inte föranlett någon negativ kritik från kommissionen. När det gäller programmets implementering har reaktionerna genomgående varit positiva.

Mobiliteter inom LLP

Inom LLP har det funnits två huvudspår i verksamheten – mobilitet för lärare och studenter samt samarbetsprojekt. I tabell 4 redovisas antalet mobiliteter och/eller deltagare per programdel för åren 2010–2013. Redovisningen är tänkt att ge en ungefärlig uppfattning vilken omfattning mobiliteten haft under programmets senare år. Att redovisningen är ungefärlig beror, som nämnts tidigare, på att vissa typer av projekt sträcker sig över flera år och att slutredovisning i vissa fall inte har gjorts ännu.

I uppgifterna i tabell 4 ingår olika typer av mobilitet, från direkta utbyten till mobilitet för gemensamt utvecklingsarbete inom partnerskapsprojekt.

Mobiliteterna har också haft olika längd, från några dagar inom ett samarbetsprojekt till ett års utbytesvistelse för utbildningsändamål.

Tabell 4: Deltagare och/eller mobiliteter (beviljade) i LLP, 2010–2013 *

Programdel/År	2010	2011	2012	2013
Comenius Multilaterala partnerskap	2 422	3 962	i.u.	i.u.
Comenius Bilaterala partnerskap	396	350	i.u.	i.u.
Comenius Regio partnerskap	178	149	i.u.	i.u.
Comenius Elevmobilitet	22	21	24	42
Comenius Assistenten	29	24	11	13
Comenius Fortbildning	467	495	469	620
Leonardo da Vinci Förberedande besök	36	84	67	0
Leonardo da Vinci Partnerskap	292	417	18	i.u.
Leonardo da Vinci Praktik och utbyten	1 609	1 776	1 895	i.u.
Erasmus Mobilitet Studier	2 847	3 208	3 275	3 342
Erasmus Mobilitet Praktik	314	383	453	386
Erasmus Mobilitet Lärare	505	539	593	598
Erasmus Mobilitet Personal	118	157	221	253
Erasmus Intensivprogram IP	487	426	361	443
Erasmus Intensive Language Course (EILC)	413	473	437	i.u.
Erasmus Förberedande besök **	-	-	6	n/a
Grundtvig Förberedande besök ***	6	26	3	n/a
Grundtvig Partnerskap	444	332	559	i.u.
Grundtvig Workshops	40	37	20	29
Grundtvig Volontärprojekt ****	4	12	6	i.u.
Grundtvig Fortbildning	57	81	102	98
Grundtvig Assistenten	2	2	2	1
Grundtvig Besök och utbyten	25	34	45	33
Studiebesöksprogrammet	49	48	55	62

*) Flera uppgifter är uppskattningar eftersom slutredovisning av vissa projekt ännu inte skett. I andra fall finns ännu inga uppgifter tillgängliga, detta markeras med i.u.

**) Ny programdel sedan 2012

***) Ingen ansökningsomgång 2013

****) Uppgifterna avser antal utresande mobiliteter. Projekten får också bidrag för att ta emot personer från partnerorganisationer.

Samverkan och informationsspridning

Att nå nya aktörer som inte tidigare deltagit i programmet har varit en av myndighetens främsta uppgifter och målsättningar. IPK/UHR har därför arbetat särskilt aktivt med att nå nyckelaktörer som skolledare och förtroendevalda för att informera om möjligheterna inom LLP. En viktig kanal för att nå dessa aktörer har varit att delta i andra aktörers arrangemang, bl.a. närliggande myndigheters seminarier. Detta har också varit en väg till integration av pro-

grammen i övrig svensk skolutveckling. Myndigheten har också samarrangerat en rad aktiviteter med organisationer inom närliggande verksamheter.

Samverkan med andra myndigheter som ESF-rådet och Ungdomsstyrelsen som administrerade programmet Ung och Aktiv i Europa har utvecklats under programperioden. Ett forum för samverkan har varit myndighetsnätverket inom utbildnings- och ungdomsfrågor inom Östersjöstrategin. Exempel på områden där samverkan kan medföra synergieffekter är resultatspridning, växling mellan programmen beroende på utvecklingsskede, samt behovsinventering.

Under hela programperioden har IPK/UHR arbetat för att öka intresset för och den generella kunskapen om internationalisering. Så genomfördes t.ex. under 2013 en rad olika arrangemang med fokus på internationalisering och på EU-programmen. Några av evenemangen var Programdagarna för högre utbildning, Internationalisering – en strategisk väg till högre lärarkompetens, Yrkesutbildning för morgondagen m.fl.

För att förbättra den geografiska spridningen av ansökningar har ett regionalt nätverk använts. Det har bestått av internationaliseringsansvariga och EU-samordnare i kommuner och regioner. IPK har under programperioden genomfört flera utbildningsinsatser för detta nätverk. Ur en tidigare kundundersökning kan man också utläsa att regionala EU-samordnare och ansvariga för internationalisering på kommunal nivå har haft stor betydelse när det gäller spridning av information och stöd vid ansökningsförfarandet.

5. Erasmus

Beskrivning av programmet

Erasmus har varit (och är) det största och äldsta av de europeiska mobilitetsprogrammen. Programmet firade 25-årsjubileum 2012. Från starten 1987 har över tre miljoner europeiska studenter deltagit i programmet. Målet för Erasmusprogrammet har varit (och är) att höja kvaliteten och stärka den europeiska dimensionen inom den högre utbildningen genom att uppmuntra till transnationellt samarbete mellan högskolor. Programmet ska också bidra till en större öppenhet mellan utbildningar i olika europeiska länder och öka kopplingen till arbetslivet. Programmet har förändrats i och med att en ny sju-årig programperiod påbörjades 2014. I förändringen ingår bl.a. att flera olika delar har slagits samman till programtypen Strategiska partnerskap, men grunden i form av mobilitet kvarstår dock.

För att kunna delta i Erasmus krävdes att varje lärosäte beviljades en Erasmus University Charter (EUC) av EU-kommissionen. Som underlag för kommissionens beslut skulle en ansökan ligga. Fördelningen av medel till studenter, lärare och annan personal hanterades av respektive lärosäte. Dessa fick i sin tur medel tilldelade av UHR (tidigare IPK).

Liksom övriga sektorsprogram inom LLP har Erasmus bestått av två typer av aktiviteter – centraliserade och decentraliserade. De centraliserade delarna har hanterats centralt inom EU medan de decentraliserade delarna har hanterats i respektive land.

Programmets decentraliserade delar omfattade:

- Student-, lärar- och personalmobilitet,
- Intensivkurser i mindre utbredda språk (EILC)
- Intensivprogram²

De centraliserade delarna inom Erasmus var:

- Multilaterala projekt
- Tematiska nätverk

Den decentraliserade programdelen av Erasmus mobilitet bestod i sin tur av två delar – Erasmus för lärare och övrig personal samt Erasmus för studenter

Inom mobilitetsdelen ingick utöver mobilitet också Erasmus Intensive Language Courses (EILC), dvs. intensivkurser i mindre utbredda språk. Dessa gavs i direkt anknytning till Erasmusutbytet, på plats i det land där de fortsatta Erasmusstudierna eller praktiken skulle genomföras.

---

² Från och med 2007 tillhörde Intensivprogrammet en av Erasmus decentraliserade delar.

Programdelen intensivprogram var inriktad på gemensam utveckling av korta kurser eller delar av program. Dessa kurser och/eller delar av program prövades sedan oftast i form av sommarkurser.

Det centraliserade delprogrammet Multilaterala projekt syftade till att utveckla, marknadsföra och sprida bra arbetssätt (inkl. undervisningsmetoder och undervisningsmaterial). Det var inriktat mot lärarhögskolor och handlade ofta om utveckling av fortbildningskurser. Programdelen tematiska nätverk .....

Om Erasmus i sin helhet

Erasmus startade läsåret 1987/88 och sedan dess har mer än tre miljoner studenter deltagit i utbyten. Antalet deltagare har ökat varje år sedan starten. Läsåret 2011/12 var det totala antalet deltagare drygt 250 000, vilket var en ökning med 9 procent jämfört med året innan. Liksom föregående läsår var Spanien det land som sände ut flest studenter, följt av Tyskland, Italien och Polen.

Av deltagarna i Erasmus studerade 68 procent på kandidatnivå och 28 procent på masternivå. Övriga deltagare var doktorander eller studerande på kortare yrkesinriktade utbildningar. Huvuddelen av deltagarna studerade under sin utbytesperiod, men praktik var också en viktig del och uppgick till 19 procent av all mobilitet. I några länder, bl.a. Danmark, svarade praktik för mer än 30 procent av alla utbyten. När det gäller fördelningen mellan könen var ca 60 procent av deltagarna kvinnor och 40 procent män.

Av de 32 länder som mot slutet av programperioden deltog i Erasmus var det 21 där mer än 0,95 procent – vilket var genomsnittet för alla länder – av alla studenter deltog i Erasmusprogrammet. Om de allra minsta länderna (Luxemburg och Liechtenstein) undantas var Lettland det land som hade störst andel utresande studenter. Deras andel var 1,89 procent följt av Spanien (1,86 %) och Litauen (1,83 %).

Spanien har under programperioden varit den populäraste destinationen. Landet hade under senare delen av programperioden omkring 40 000 inresande studenter per år, vilket motsvarade drygt 15 procent av alla inresande studenter inom Erasmusprogrammet. Därefter följde Frankrike och Storbritannien med vardera drygt 10 procent. Spanien utmärkte sig också genom att tillsammans med Estland ha i stort sett balans mellan antal in- och utresande studenter. Antalet utresande var ungefär en procent högre än antalet inresande i vardera landet. Ett antal länder har fortfarande stor obalans. Till dem som hade störst obalans hör Rumänien, Lettland och Kroatien. I dessa länder var antalet utresande mer än dubbelt så stort som antalet inresande. Cypern och Sverige utmärkte sig genom att ha mer än tre gånger så många inresande som utresande.

Den mest studerade ämnesgruppen har varit samhällsvetenskap, företags ekonomi och juridik. Näst störst var humaniora och konst.

Mobilitet inom Erasmus i Sverige

Som framgår av inledningen till detta avsnitt består Erasmus av en rad olika programdelar. Gemensamt för dessa är att de resulterar i mobilitet av olika slag och för olika grupper. Av tabell 5 framgår den totala utåtriktade mobiliteten (från Sverige) för Erasmus i sin helhet.

Tabell 5: Mobilitet ut från Sverige inom ramen för Erasmus, läsåren 2010/11–2013/14 *

Programdel/Läsår	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Erasmus Mobilitet Studier	2 847	3 208	3275	3342
Erasmus Mobilitet Praktik	314	383	453	386
Erasmus Mobilitet Lärare	505	539	593	598
Erasmus Mobilitet Personal	118	157	221	253
Erasmus Intensivprogram IP	487	426	361	443
Erasmus Intensive Language Course (EILC)	413	473	i.u.	i.u.
Erasmus Förberedande besök **	-	-	4	-

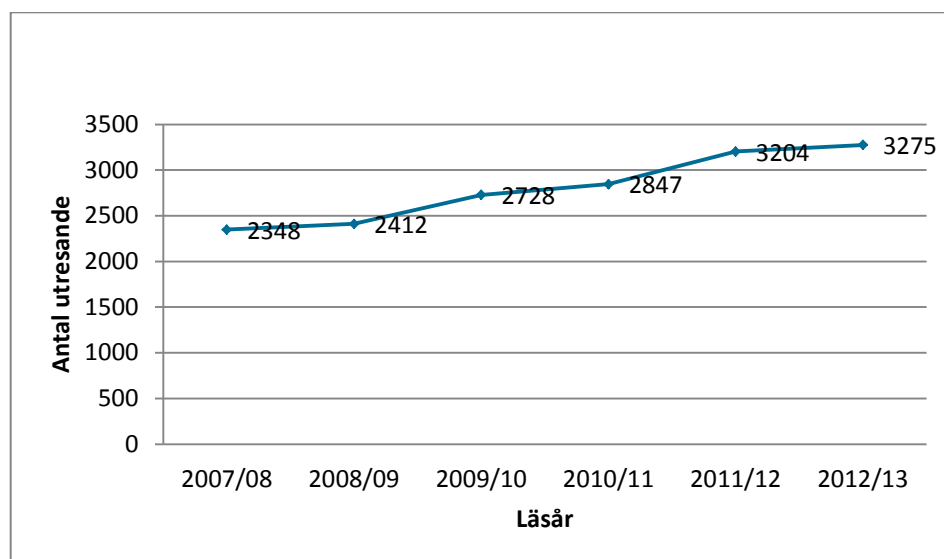
*) Observera att uppgifterna i tabellen inte avser individer utan mobiliteter, dvs. en individ kan ha rest ut flera gånger och varje resa redovisas då i tabellen.

**) Sverige valde fram till 2012/13 att uppmåna lärosätena att istället för förberedande besök utnyttja s.k. OM-medel. Läsåret 2013/14 gjordes ingen utlysning.

Antal in- och utresande studenter i Sverige

Inom ramen för Erasmus är studenters mobilitet den mest kända och den ifråga om antalet deltagande individer största delen. När det gäller utresande studenter har, sett till hela programperioden, antalet utresande studenter från svenska lärosäten inom ramen för Erasmusprogrammet ökat, se figur 1.

Figur 1: Antal utresande studenter från svenska lärosäten som deltagit i studier inom Erasmusprogrammet, läsåren 2007/08–2012/13.

Sett till perioden 2003/04-2012/13 har utvecklingen dock varit skiftande avseende totala antalet utresande svenska studenter. Som framgår av tabell 6 minskade antalet utresande studenter från svenska högskolor och universitet mellan läsåren 2003/04-2007/08 för att sedan öka igen fram till och med läsåret 2012/13. Antalet freemover-studenter ökade samtidigt i stort sett kontinuerligt under hela perioden. Läsåret 2012/13 var det ungefär en fjärdedel av de utresande studenterna som deltog i någon form av utbytesverksamhet, varav EU-program utgjorde närmare hälften.

Tabell 6: Totalt antal utresande studenter läsåren 2003/04–2012/13

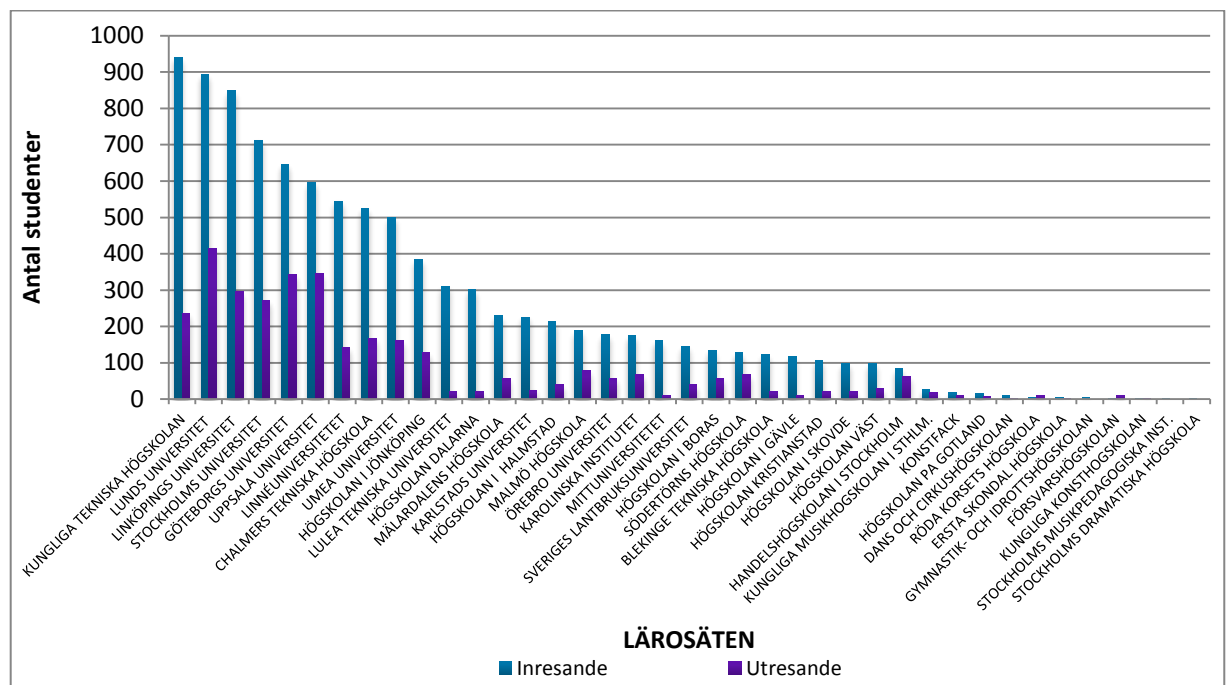
Läsår/ Kategori	Totalt	Utbyte		Freemover- studenter	Språkkurser
		Totalt	varav EU- program*		
2003/04	24 600	4 700	2 500	14 900	5 500
2004/05	24 500	5 000	2 500	14 600	5 400
2005/06	24 000	4 900	2 400	15 000	4 700
2006/07	23 900	5 100	2 300	15 300	4 000
2007/08	23 400	4 800	2 100	15 500	3 400
2008/09	24 300	5 000	2 300	16 000	3 600
2009/10	26 500	5 700	2 600	17 300	3 900
2010/11	26 600	6 000	2 700	17 500	3 500
2011/12	27 700	6 700	3 100	18 200	3 200
2012/13	28 300	6 900	3 100	18 600	3 100

Källa: Statistiska meddelanden UF20 SM1302, SCB.

*) SCB:s officiella statistik skiljer sig något från IPK/UHR:s. Orsaken är att SCB:s uppgifter hämtas från lärosätena, medan IPK/UHR:s uppgifter kommer från den egna administrationen av programmet.

Som tidigare nämnts hör Sverige till de länder som under programperioden har haft störst obalans mellan antal in- och utresande studenter. Som figur 2 visar har denna obalans gällt på alla svenska lärosäten. Det har dock funnits skillnader. Så har t.ex. obalansen på Handelshögskolan i Stockholm varit relativt sett liten, medan den på flera lärosäten, bl.a. Kungliga Tekniska högskolan, Luleå tekniska universitet och Högskolan Dalarna, har varit mycket stor.

Figur 2: Antal ut- och inresande studenter per lärosäte, läsåret 2012/13

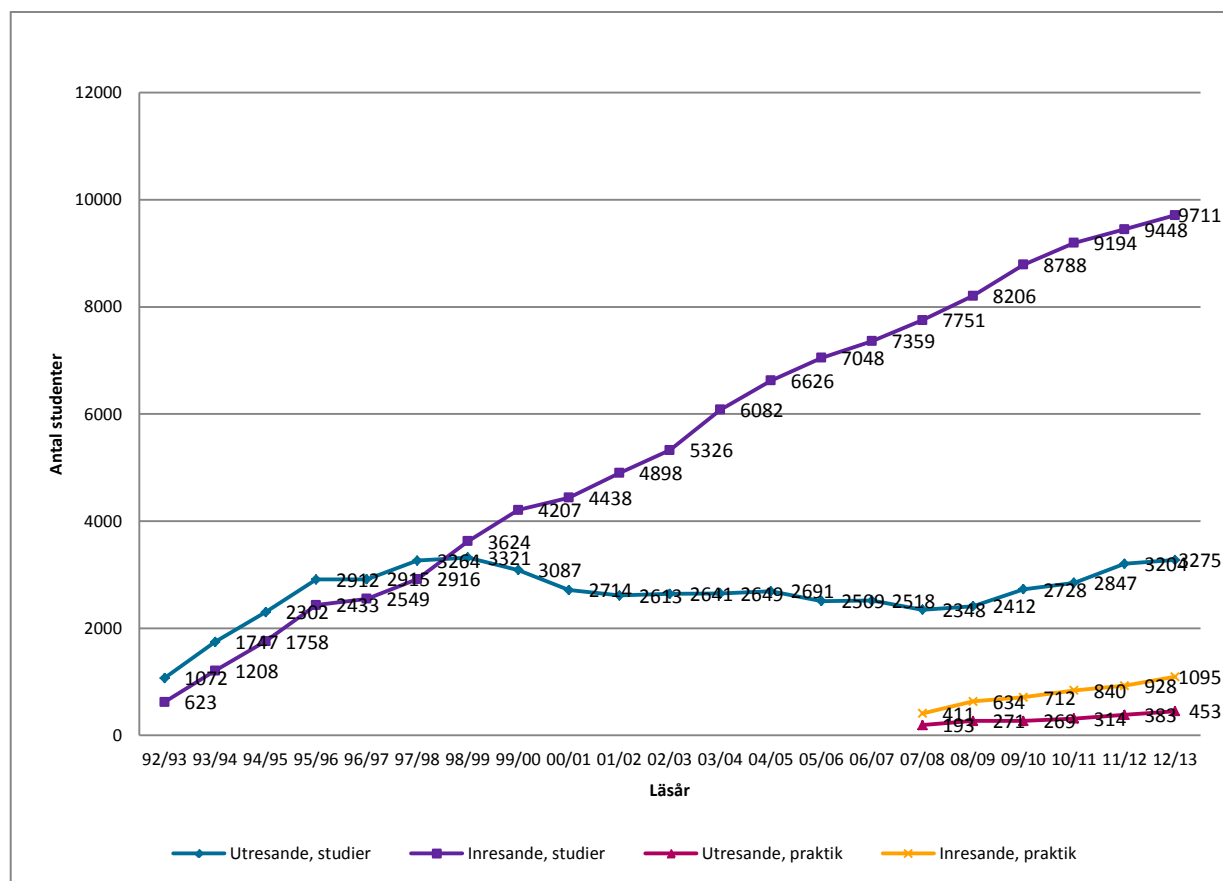

Skillnaden mellan antal in- och utresande studenter har bestått under många år, men har blivit allt större sedan läsåret 1998/99, se figur 3. Det finns ingen allmänt accepterad förklaring till det brott i utvecklingen som då skedde. En förklaring som diskuteras är den begränsning som infördes ifråga om antal terminer som en student kunde få studiemedel. Regeringen föreslog i proposition 1999/2000:10 att studiemedel i normalfallet skulle kunna utgå i tolv terminer. Eftersom förslagen var kända långt innan propositionen lades fram kan vetskapen om den kommande begränsningen ha gjort studenterna mindre positivt inställda till att tillbringa en eller ett par terminer utomlands och därmed riskera att förlänga sin studietid. Problem med tillgodoräknande av studier utomlands kan då ha spelat in.

En del av skillnaden mellan antal ut- och inresande studenter inom ramen för Erasmus kan samtidigt troligen förklaras med det relativt sett gynnsamma svenska systemet för studiemedel. Svenska studenter har, till skillnad från studenter i många andra länder, sedan lång tid kunnat få fortsatta studiemedel vid studier utomlands. Att studenter i andra länder därmed i högre

utsträckning än svenska studenter lockats av de stipendier som de kan erhålla via Erasmus framstår som troligt.

Figur 3: Studentmobilitet till och från Sverige inom Erasmusprogrammet, läsåren 1992/93–2012/13 *

*) Observera att uppgifterna i figuren inte avser individer utan mobiliteter, dvs. en individ kan ha rest ut flera gånger och varje resa redovisas då i tabellen.

Programmets relevans för Sverige

Det är ingen tvekan om att EU:s målsättningar inom LLP är relevanta också för svenska förhållanden. Regeringen lyfte själv i propositionen Gränslös kunskap – högskolan i globaliseringens tid (prop. 2008/09:175) fram vikten av student- och lärarmobilitet för ökad kvalitet i utbildningen och föreslog särskilda stödåtgärder för att öka lärarrörligheten bl.a. inom Erasmus.

Erasmus intensivprogram, som syftade till att utveckla undervisningen i specialämnen, är ett exempel på program där EU-samarbetet verkligen har bidragit till högre effektivitet och till ökad kunskapsmängd i medlemsländerna. Även samarbeten inom de centraliserade delarna – tematiska nätverk och multilaterala projekt, t.ex. i form av samarbete om kursutveckling – har på ett tydligt sätt bidragit till ökad kvalitet i utbildningen totalt sett. Sverige har dock

av resursskäl inte kunnat utnyttja möjligheterna inom de centraliserade delarna fullt ut.

Regeringen har också i flera sammanhang lyft fram att den internationella rörligheten inom utbildning behöver öka. I regleringsbrevet för IPK fanns således under en del av programperioden särskilt angivna mål för rörligheten, nämligen att minst 3 000 studenter vid svenska lärosäten skulle studera utomlands inom ramen för Erasmus och att minst 700 lärare skulle delta i programmet. Det förstnämnda målet nåddes med råge, medan det andra målet inte uppnåddes.

UHR konstaterar att det i det strategiska ramverket för LLP-programmet finns övergripande mål om tillgänglighet till utbildning, något som också återfinns på nationell nivå. I det sammanhanget finns det anledning att för framtiden överväga hur EU-projekt inom den högre utbildningen kan bidra till att öka tillträdet till högre utbildning för grupper som är underrepresenterade bland studenterna. UHR har i ett nyligen avgivet remissyttrande även föreslagit att programmen ska användas för att öka attraktiviteten i lärarutbildning och i förlängningen i läraryrket.

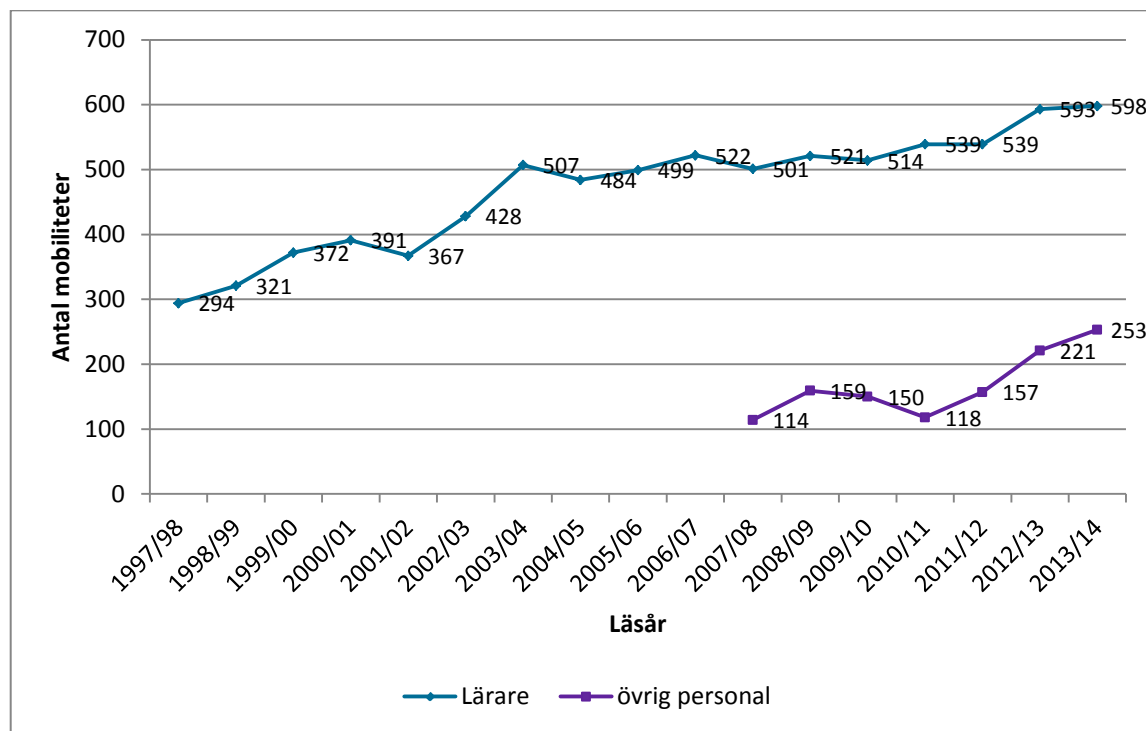
Sammanfattningsvis har sektorsprogrammet Erasmus inom LLP knutit an väl till flera utvecklingslinjer i svensk högre utbildning. Programmet kan sägas ha haft hög relevans.

Regeringens mobilitetssatsning

Under åren 2010–2011 gjorde regeringen en särskild mobilitetssatsning för de svenska lärosätena. Den skulle ge en ökad möjlighet för svenska lärare och studenter att undervisa och studera utomlands och på så sätt bidra till att utveckla internationaliseringsarbetet vid svenska lärosäten. Medlen inom satsningen fick användas för att täcka kostnader för lärare som skulle undervisa inom ramen för avtal som svenska lärosäten har med lärosäten i andra länder, och för att täcka vikariekostnader för lärare som deltog i Erasmus, Linnaeus-Palme och Nordplus Högre utbildning.

Inom mobilitetssatsningen deltog 261 studenter och 509 lärare i studier eller undervisning utomlands. Detta skedde utöver den mobilitet som genomfördes inom de reguljära programmens ram. Inför 2012 beslöt regeringen att inte fortsätta mobilitetssatsningen. Vissa lärosäten, bl.a. Linnéuniversitetet, avsatte då egna medel med syfte att fortsätta stimulansen till lärare att delta i undervisningsuppdrag vid ett utländskt partneruniversitet. Det kan tilläggas att mobilitetssatsningen hade god effekt, men att den inte gjorde avtryck inom ramen för Erasmus. Orsaken var att stipendierna inom den särskilda satsningen var något generösare än inom Erasmus, vilket ledde till att en del av lärarmobiliteten dessa år kom att kanaliseras via den särskilda satsningen. Totalt sett steg dock mobiliteten bland lärare under perioden, se figur 4.

Figur 4: Mobilitet bland lärare och annan personal, läsåren 1997/98–2013/14 *

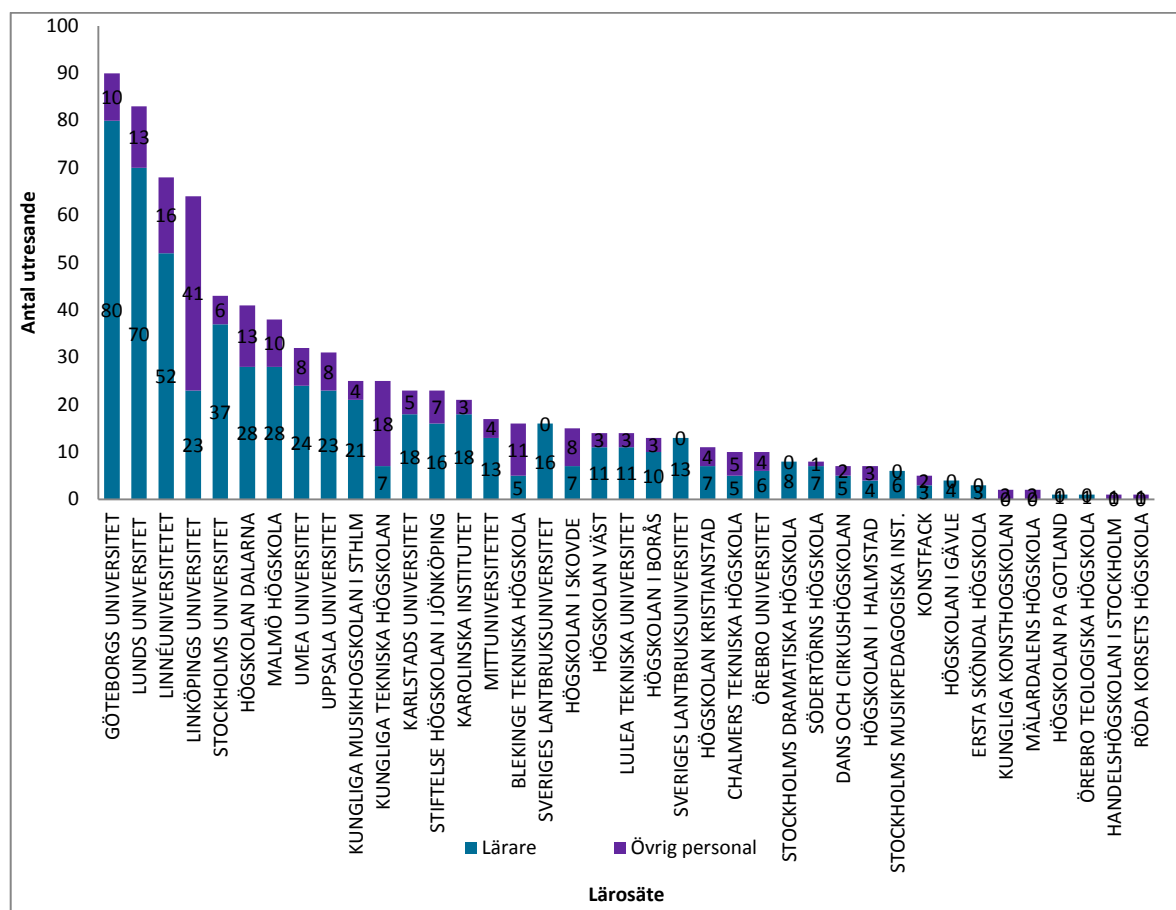
*) Observera att uppgifterna i figuren inte avser individer utan mobiliteter, dvs. en individ kan ha rest ut flera gånger och varje resa redovisas då i tabellen.

Mer om utbyte för lärare och annan personal

UHR har valt att analysera läsåret 2012/13 när det gäller mobilitet. Under läsåret deltog ca 1,5 procent av de svenska högskolelärarna i lärarutbyte inom ramen för Erasmus-programmet. Till skillnad från studentutbyten har det varit en relativt sett god balans mellan in- och utresande lärare. För utresande svenska lärare och annan personal var Storbritannien den populäraste destinationen. Tre ämnesområden – medicin, samhällsvetenskap och humaniora – stod för 65 procent av alla lärarutbyten.

Såväl antal utresande som fördelning på kategorierna lärare och annan personal varierar stort mellan lärosätena, se figur 5.

Figur 5: Utresande lärare och annan personal fördelat på lärosäte, läsåret 2012/13

Destinationer och ämnesområden

De länder som lockade flest svenska studenter läsåret 2012/13 var följande:

- Studier: Frankrike, Storbritannien, Spanien och Tyskland,
- Praktik: Tyskland, Storbritannien, Spanien och Frankrike.

De ämnesområden som lockade flest svensk studenter till studier i andra länder var följande:

- Cirka 55 procent av studenterna studerade samhällsvetenskap, ekonomi eller juridik
- Cirka 40 procent av studenterna gjorde praktik inom ämnena samhällsvetenskap, ekonomi eller juridik.

Arbetet med att implementera Erasmus

Arbetet med implementering av aktiviteter inom Erasmusprogrammet har varit effektivt och av hög kvalitet. Det märks inte minst av de samlade erfarenheterna från platsbesök och andra kontroller. Lärosäten har arbetat effektivt i enlighet med programmets riktlinjer. Även informationsarbetet ut till berörda målgrupper om programmets möjligheter har enligt IPK/UHR:s mening skett på ett bra sätt.

Genom undersökningar i början av programperioden visade det sig att endast 50 procent av studenterna kände till Erasmus. Detta medförde att avsevärda förbättringar gjordes i informations- och implementeringsarbetet. Ett viktigt utvecklingsarbete gjordes också på lärosätena vad gäller administrationen av praktik inom Erasmus. Praktiken, som var ny för denna programperiod, blev snabbt populär bland studenterna och var därmed i början en utmaning för lärosätena att hantera. Även fortsättningsvis har arbetet med praktik inneburit stora arbetsinsatser, bl.a. genom att den kräver individuell anpassning.

Under perioden har ett antal specifika insatser gjorts för att främja den generella kunskapen om EU-programmen, inkl. Erasmus. De s.k. programdagarna har genomförts varje år under programperioden, och utvecklats till den naturliga mötesplatsen för den personal på lärosätena som arbetar med EU-programmen.

Inom Erasmus, såväl som exempelvis inom Leonardo mobilitet, kunde man söka extra medel för att deltagare med särskilda behov skulle kunna delta. Ett av de tematiska nätverken som NA-kontoren arbetade i har samlat frågorna om inkludering inom LLP.

Lärosätenas deltagande i Erasmus

Antal ansökningar om att delta i Erasmus har legat på en stabil nivå och mellan 38 och 40 svenska lärosäten har deltagit under programperioden. I ansökan om medel har lärosätena kunnat välja att ansöka om medel för studentmobilitet för studier, studentmobilitet för praktik, lärarmobilitet och/eller personalfortbildning (se tabell 7). Möjligheten att ansöka om studentmobilitet för praktik samt personalfortbildning tillkom först 2007. Antalet lärosäten som utnyttjade denna möjlighet var – troligen av denna anledning – relativt lågt under de första åren under perioden.

Antalet inkomna och beviljade ansökningar till de förberedande språkkurserna (EILC) har varierat, men antalet studenter på kurserna har legat på en stabil nivå.

Beviljat antal utbyten avser det antal som legat till grund för fördelningen av den totala stipendiesumman. Lärosätena har sedan haft möjlighet att skicka fler eller färre personer på utbyten beroende på efterfrågan.

Antalet studentmobiliteter ökade under perioden, antagligen som ett resultat av den omfattande informationssatsning för Erasmus som genomfördes de tidigare åren under perioden. Från och med 2010 kunde också tredjelandsstudenter delta i Erasmusmobilitet, vilket sannolikt bidrog till att studentmobiliteten ökade. I samband med att möjligheten öppnades för tredjelandsstudenterna i Erasmus rapporterade lärosäten om ökade problem med uppehållstillstånd bland in- och utresande studenter i denna nya grupp.

Tabell 7: Ansökningar från svenska lärosäten om deltagande i Erasmus 2010–2013

Programdel/År	2010		2011		2012		2013	
	Inkom-na	Bevil-jade	Inkom-na	Bevil-jade	Inkom-na	Bevil-jade	Inkom-na	Bevil-jade
Erasmus Mobilitet Studier	37	37	38	38	38	38	40	40
Erasmus Mobilitet Praktik	26	26	30	30	29	29	28	28
Erasmus Mobilitet Lärare	38	38	38	38	39	39	40	40
Erasmus Mobilitet Personal	37	37	38	38	38	38	39	39
Erasmus Intensivprogram IP	15	11	11	11	11	10	13	12
Erasmus Intensive Language Course (EILC)	6	6	9	8	7	6	7	7
Erasmus Förberedande besök*	-	-	-	-	6	4	-	-

*) Sverige valde fram till 2012/13 att uppmana lärosätena att istället för förberedande besök utnyttja s.k. OM-medel. Läsåret 2013/14 gjordes ingen utlysning.

Information och kontakter med målgrupperna

Av målgrupperna för LLP är högskolan lättast att nå och så gott som alla lärosäten har deltagit i Erasmus. Detta är naturligt då det är en väl definierad och begränsad målgrupp. En undersökning som Sifo gjorde 2008 på uppdrag av IPK visade att ca 50 procent av studenterna kände till Erasmus. Sedan dess har IPK satsat stora resurser för att marknadsföra Erasmus genom bl.a. annonsering och affischering. För att öka deltagandet i programmet var fokus från 2010 att utveckla användningen av sociala medier som en kanal för information och inspiration.

En särskild webbplats för Erasmus lanserades i början av 2011. Bakgrunden var att Sverige i ett europeiskt perspektiv hade relativt få utresande studenter inom programmet. Webbplatsen länkade samman alla Erasmus deltagande lärosäten i Sverige och deras partnerlärosäten i utlandet. Målet var att framför allt studenter skulle hitta all tillgänglig information om programmet genom en och samma portal. Webbplatsen har också använts som forum för spridning av erfarenheter och inspiration. Detta har främst skett genom att IPK har rekryterat Erasmusstudenter att blogga på sajten, på plats vid partneruniversitet och/eller hos praktikanordnare i utlandet.

Webbplatsen hade under 2011 närmare 20 000 och under 2012 närmare 31 000 unika besökare. Den har fr.o.m. 2014-12-01 ersatts med en särskild del i den av UHR nyutvecklade webbplatsen studera.nu. UHR räknar med att den nya samlade kontaktpunkten för all studieinformation ska öka intresset för att delta i utbyte.

För att särskilt nå gymnasieelever har IPK/UHR medverkat vid flera SACO-mässor riktade till denna målgrupp. Deltagandet syftade framför allt till att informera om möjligheter till studier och praktik utomland genom programmet Erasmus, men även Nordplus, Minor Field Studies, Sidas resestipendium och Linnaeus-Palme. Sålunda genomfördes vid t.ex. SACO-mässan 2012 närmare 900 samtal med gymnasieelever kring de olika programmen.

År 2012 firade Erasmus-programmet 25-årsjubiléum i Europa. För att uppmärksamma detta samarbetade IPK bl.a. med det europeiska studentnätverket ESN:s³ svenska sektion och tog fram olika typer av informationsmaterial.

Det bör sägas att inom ramen för Erasmus har det funnits svårigheter att nå ut till arbetsliv och företag, vilket skulle ha behövts inte minst för att etablera och underlätta praktik. För detta syfte skulle det regionala nätverk som funnits ha kunnat utnyttjas mer, om det inte enbart hade byggt på deltagarnas eget intresse och engagemang. UHR anser att denna typ av nätverk bör stödjas.

Studier av attityder och effekter

IPK genomförde 2010 en studie av effekterna av internationellt utbyte för den enskilde studenten. Syftet var också att ta reda på hur arbetsgivare ser på betydelsen av utlandsstudier och praktik. Studien gjordes i samarbete med Svenskt Näringsliv och visar att det finns ett samband mellan vilka egenskaper arbetsgivare efterfrågar och vilka förmågor studenter tillgodogör sig under en utlandsvistelse. Exempel på detta är kommunikativ förmåga, social kompetens, anpassningsbarhet och initiativförmåga. Slutsatsen är att studenter som studerat eller praktiserat utomlands ökar sin anställningsbarhet när utlandserfarenhet ingår i deras svenska examen.

År 2013 genomfördes en nordisk studie i samarbete mellan systermyndigheterna finska CIMO (Centre for International Mobility), norska SIU (Senter for internasjonalisering av utdanning) och UHR. Syftet var att få ökad kunskap om studentmobilitet i de tre länderna, för att hitta vägar till hur man skulle kunna stimulera till ökad mobilitet och få underlag för utformandet av mobilitetsprogram.

Den nordiska studien visar att uppmuntran är viktig för studenternas beslut om utbytesstudier. Osäkerhet kring tillgodoräknande, kvaliteten i kurserna och oro över att studierna ska förlängas verkar vara avgörande hinder. Studien från 2013 "Living and Learning – Exchange Studies Abroad" visar att studenternas syn på utlandsstudier är mycket positiv och att hela 70 procent av dem som stannar i Sverige ångrar att de inte åkt utomlands under sina studier.

En orsak till att ändå relativt få studenter deltar i utbyte skulle enligt svaren i enkäten vara att man saknar information och uppmuntran. Särskilt studenter som tvivlar på de akademiska fördelarna med utbytesstudier säger att de fått för lite uppmuntran från lärare, studievägledare och internationella koordinators på lärosätena. UHR anser att svenska lärosäten generellt sett behöver bli bättre på att uppmuntra studenterna att ta del i mobilitet. Det gäller särskilt uppmuntran från den akademiska sidan. Denna fråga kommer att stå i fokus för det projekt som UHR nu kommer att genomföra på uppdrag av Utbildningsdepartementet med medel från EU-kommissionen (KA3-medel inom Erasmus+).

---

³ European Student Network som riktar sig till de studenter som deltar i EU-programmen.

Den viktigaste faktorn som påverkar studenterna i positiv riktning tycks vara uppmuntran från andra studenter och att få ta del av deras erfarenheter. Det är därför viktigt att man hittar vägar till att systematiskt ta tillvara de hemvändande studenternas erfarenheter och att hitta lämpliga sätt och kanaler för att dessa erfarenheter ska nå de studenter som ännu inte har rest ut. Också studenter som deltagit i utbyte säger sig vara besvikna över att deras erfarenheter inte tas tillvara i undervisningen när de kommer hem.

I studien konstateras också att en större ökning av mobiliteten i de tre länderna förutsätter att utbytesterminer blir en integrerad del i utbildningsprogrammen.

Koppling mellan Erasmus och annat utvecklingsarbete

Erasmusprogrammet uppfattas i högskolevärlden ofta som en inkörsport till ett djupare samarbete. Det är därför intressant att undersöka om det på lärosätena har funnits medvetna kopplingar mellan programmet och utvecklingsarbete. Frågan är om det t.ex. har funnits samverkan mellan existerande forskningssamarbeten och den mobilitet som Erasmusprogrammet har erbjudit.

UHR har vid några seminarier ställt frågor till lärosätena om den nämnda typen av kopplingar. Det allmänna intrycket är att mycket visserligen har gjorts på lärosätena men att den explicita kopplingen till Erasmus ofta har saknats. Ambitionen har funnits bland dem som har arbetat specifikt med utbyten vid t.ex. International Office, men eftersom lärosätena ofta behandlar utbildning och forskning var för sig har möjligheterna inom Erasmus inte utnyttjats till fullo. Några exempel finns dock. Vid något lärosäte finns erfarenhet av att s.k. intensivprogram har varit till stor hjälp i arbetet med att utveckla nya kurser tillsammans med partneruniversitet. Lärarutbyten har skapat de nödvändiga nätverken.

Förutsättningar för mobilitet

På flera lärosäten har man arbetat målmedvetet med att förbättra förutsättningarna för en ökad mobilitet. Ett exempel är Mittuniversitetet som har bedrivit ett projekt för att undersöka möjligheterna att skapa s.k. mobilitetsfönster i utbildningsprogrammen. Man har i ett första skede arbetat med fyra program, varav två inom teknik och naturvetenskap och två inom samhällsvetenskap och humaniora. Göteborgs universitet har för sin del valt att skapa en praktikkurs för att underlätta tillgodoräknande av praktik vilket annars visat sig vara svårt.

Till förutsättningarna för mobilitet hör också språkkunskaper. Vid seminarier med lärosätesföreträdare har frågor ställts angående vilka förberedelser i form av språkutbildning som utresande studenter har kunnat få. Svaren visar att variationen är stor. Några lärosäten har kunnat erbjuda förberedelser också i andra språk än engelska, men i flera fall har sådan utbildning inte kunnat ge poäng. Det finns dock lärosäten som ger sådana möjligheter. Linköpings universitet menar att man har kunnat fylla studenternas behov när det gäller

studieförberedelser, medan behov för vardagliga situationer inte har kunnat tillgodoses.

Också möjligheterna till tillgodoräknande är en del i förutsättningarna för mobilitet. Vid seminarier med föreläsare för lärosätena har det stått klart att de gjort olika sinsemellan när det gäller detta. Skillnader har också förekommit mellan olika institutioner vid samma lärosäte. Detta har i vissa fall medfört att studenter fått problem. Exempel på sådana är när det har saknats något eller några få poäng. Det är då fullt möjligt för lärosätet att "räkna upp" poängen på övriga kurser, men man riskerar att hamna i en situation där en student får mer poäng för en kurs än en annan student får för samma kurs. Samtidigt menar lärosätena att de har fått lov att vara flexibla eftersom det finns många skillnader mellan de europeiska länderna. Exempel på detta är skillnader i terminstidernas förläggning som kan göra det svårt med omtentor. Det bör uppmärksammas att problem med tillgodoräknande snabbt sprider sig bland studenter. Ryktet kan bli ett reellt hinder genom att studenter drar sig för att delta i utbyte av rädsla för att inte få tillgodoräkna sig alla sina studierresultat.

6. Comenius

Beskrivning av programmet

Comenius har varit programmet för skolektorn. Det vände sig till lärare, övrig pedagogisk personal, elever (fr.o.m. 2009) och till lärarstudenter. Även organisationer utanför skolan, som t.ex. lokala myndigheter och företag kunde delta i programmet. Programmets övergripande mål var att höja kvaliteten och stärka den europeiska dimensionen i undervisningen och att främja språkinläring.

Liksom flera andra delar av LLP har Comenius bestått av två typer av aktiviteter; centraliserade och decentraliserade. De centraliserade delarna har hanterats på central nivå inom EU medan de decentraliserade delarna har hanterats av respektive land.

Programmets decentraliserade delar omfattade:

- Förberedande besök
- Bilateral partnerskap
- Multilaterala partnerskap
- Assistent
- Fortbildning
- Elevmobilitet (fr.o.m. 2009)
- Comenius Regio partnerskap (fr.o.m. 2009)

De centraliserade delarna inom Comenius var:

- Multilaterala nätverk
- Multilaterala projekt

Som synes bestod Comenius av en rad olika delar. De bilateral partnerskapen (mellan två länder) var inriktade på samarbete kring språkundervisning, medan de multilaterala partnerskapen med minst tre länder hade en bredare inriktning.

Programdelen Assistent riktades särskilt till lärarstuderande och innebar arbete som assisterande lärare i ett annat land. Fortbildningen riktade sig till pedagogisk personal inom skolan och kunde omfatta jobbskuggning och deltagande i kurser eller konferenser. Comenius Regio innebar partnerskap mellan regioner där förvaltningar från två programländer inklusive en skola och en organisation per land ingick. Elevmobilitet gav möjlighet för skolor att låta elever studera mellan 3–10 månader på en partnerskola.

Det centraliserade delprogrammet Multilaterala projekt syftade till att utveckla, marknadsföra och sprida bra arbetssätt (inkl. undervisningsmetoder och undervisningsmaterial). Det var inriktat mot lärarhögskolor och handlade ofta om utveckling av fortbildningskurser.

Delprogrammet Multilaterala nätverk skulle omfatta lärosäten i minst tre länder. Även detta delprogram var inriktat på utveckling av lärarutbildning.

Programmets relevans för Sverige

De mål som definierades såväl för LLP som för sektorsprogrammet Comenius har stämt väl överens med svenska målsättningar och specifika satsningar, t.ex. att främja allas möjlighet till likvärdig utbildning, att höja kvaliteten i undervisningen och att förbättra basfärdigheter och ämneskunskaper. LLP har gett en möjlighet till förstärkning av utvecklingsarbetet i svenska skolor under programperioden, och Comenius har använts som ett verktyg både i lokalt utvecklingsarbete och för att fullfölja skolans internationaliseringsuppdrag.

Svensk skolpolitik genomsyrades under programperioden av ett stort antal reformer som skulle implementeras. Reformerna kan ses i ljuset av att svenska elevers resultat i flera skolämnen har sjunkit, sett i ett internationellt perspektiv. Detta faktum borde ha motiverat skolor och huvudmän att engagera sig än mer i internationella samarbeten för att få vidare perspektiv och erfarenheter. Nya styrdokument betonade också internationaliseringens betydelse, vilket även framgår av en kartläggning av internationalisering i skolans styrdokument, publicerad av UHR år 2013 ⁴.

Trots starka motiv för internationalisering skedde en märkbar nedgång i ansökningarna till Comenius år 2011, framför allt inom de programdelar där beslutsfattare eller motsvarande kan ingå. Inom Comenius Regio, som vände sig till utbildningsförvaltningar, halverades t.ex. antalet ansökningar 2011 jämfört med året innan. Resultatet antyder att det intensiva reformarbetet på skolområdet tog visst fokus från det internationella engagemanget. Intresset för programmen riktade mot målgruppen skola fortsatte dock som helhet att vara högt under hela programperioden. Partnerskap och Fortbildning, som båda var volymmässigt stora programdelar, hade till och med fler sökande 2011 än 2010.

Svenska elevers sjunkande resultat i svenska språket, matematik och naturvetenskapliga ämnen har prioriterats i det svenska reformarbetet. Under 2012 var matematik, naturvetenskap och teknik särskilt prioriterade områden också inom flera av programdelarna inom Comenius. Prioriteringen innebar bl.a. att ansökningar med en tydlig koppling till dessa ämnen fick extra poäng vid IPK/UHR:s bedömning. Prioriteringarna gällde inom programdelarna Comenius fortbildning och Comenius förberedande besök, d.v.s. besök hos en skola i ett annat land i syfte att planera ett gemensamt samarbetsprojekt inom till exempel Comenius partnerskap.

För att följa upp projekt med fokus på matematik gjorde UHR en studie baserad på Comeniusprojekt där myndigheten undersökte på vilket sätt internationellt samarbete mellan skolor i Europa kan bidra till att höja

---

⁴ Internationalisering i skolans styrdokument, UHR 2013

kvaliteten inom matematikundervisningen⁵. Studien visar att motivationen ökade hos alla elever, men i synnerhet hos dem som annars hade svårt att nå målen i matematik. Projekten bidrog även till andra mer övergripande läroplansmål som t.ex. ökad samarbetsförmåga och interkulturell kompetens. Lärarna hade enligt sina enkätsvar i sin tur fått värdefull kompetensutveckling, inte bara inom matematikämnet och dess didaktik utan även när det gäller engelska språket, användningen av IKT i undervisningen, samarbete över ämnesgränser och projektledning.

Norrköpings kommun gjorde 2012 en utvärdering av kommunens transnationella samarbete inom skolektorn. I rapporten framgår att transnationell verksamhet ofta uppfattas som startpunkten i en utvecklingsprocess. Bland de problem som belystes var att det råder brist på klara och långsiktiga strategier för hur transnationell verksamhet ska implementeras och bedrivas på skolorna. Det gäller såväl pedagogers fortbildning, projektpartnerskap som elevers arbetsplatsförlagda utbildning i utlandet.⁶

Sammanfattningsvis har sektorsprogrammet Comenius inom LLP knutit an väl till flera utvecklingslinjer i svensk skola. Programmet kan sägas ha haft hög relevans.

Deltagandet i Comenius

Comenius som helhet har visat ett stadigt söktryck med enbart marginella skillnader från år till år. Budgetutrymmet ökade successivt vilket medförde en viss ökning av antalet beviljade ansökningar. Från och med 2009 blev bidragsbeloppen generellt sett högre tack vare att systemet med schablonbelopp infördes. Därmed blev ökningen i antalet beviljade projekt inte så stor som den annars skulle ha blivit.

Sverige gjorde i början av programperioden en stor satsning på fortbildning av lärare. Denna kunde understödjas och förstärkas av de resurser som disponerades för lärarfortbildning inom ramen för Comenius. I IPK:s regleringsbrev 2007 sattes målet att antalet beviljade fortbildningsstipendier skulle vara minst 500.

Sedan 2008 har EU-medel förstärkts med nationella medel för att möjliggöra ett kraftigt ökat antal stipendier och från och med 2009 utökades dessutom antalet ansökningstillfällen per år från tre till fem. Det riktade informationsarbetet som bedrevs parallellt med satsningen gav ett gott resultat med en stabil positiv trend. De nationella stödmedlen bidrog också till att myndigheten kunde intensivifiera marknadsföringen av denna programdel.

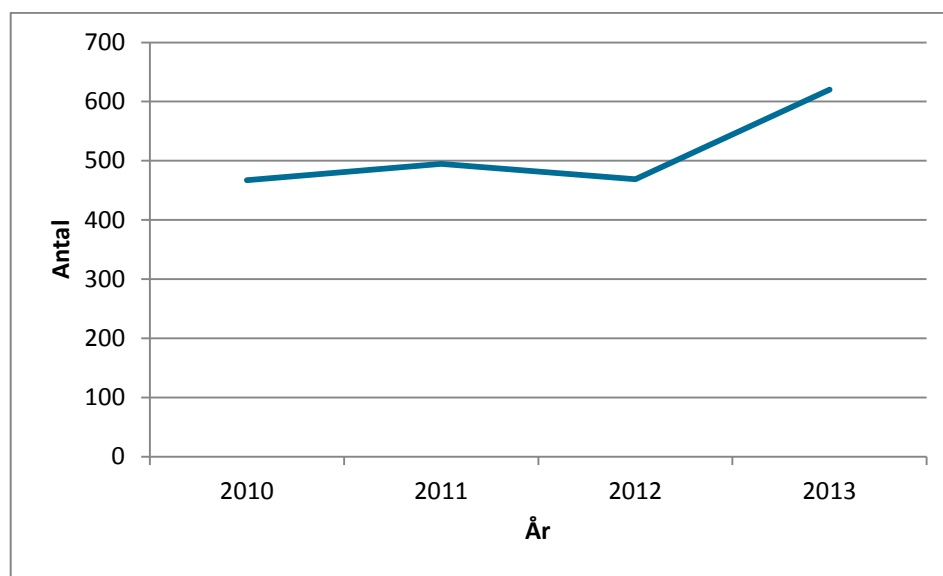
---

⁵ Internationellt samarbete – ett lyft för lärandet i matematik, En studie av Comeniusprojekt med fokus på matematik, UHR 2014

⁶ Internationalisering vid Norrköpingsskolor – utvärdering av effekter från transnationellt arbete. Norrköping 2012

Målet om minst 500 beviljade fortbildningsstipendier nåddes i princip redan 2010 (495) och har därefter uppnåtts helt under åren 2011–2013. År 2013 beviljades 643 fortbildningsstipendier. Utfallet blev något lägre då en del av dem som beviljades stipendium av olika skäl inte genomförde sin fortbildning (se figur 6).

Figur 6: Antal genomförda mobiliteter för fortbildning, 2010–2013 *

*) Observera att uppgifterna i figuren inte avser individer utan mobiliteter, dvs. en individ kan ha rest ut flera gånger och varje resa redovisas då i tabellen.

En effektstudie som IPK gjorde av deltagandet i programdelen Comenius fortbildning år 2007 och 2008, visar bl.a. att 60 procent av deltagarna regelbundet använde sig av kunskaper de fått genom deltagande i Comenius fortbildning och att 80 procent av deltagarna bedömde att fortbildningen bidragit till att utveckla dem i lärarrollen. Ett ökande intresse kunde ses för jobbskuggning, och fr.o.m. 2009 lade IPK särskild vikt vid att främja detta. Studien visar också att av deltagarna från förskolan deltog 34 procent i jobbskuggning.⁷

Inom programdelen Comenius assistenter har deltagandet gått ned under programperioden. Även antal inkomna ansökningar har sjunkit. En viktig anledning har bedömts vara att lärarstudenterna inte kan tillgodoräkna sig assistentperioden inom sin lärarutbildning. Orsaken är att praktikperioderna i deras svenska utbildning är betydligt kortare än de tre månader som krävs för att delta i Comenius assistenter. Lärarstudenterna har varit tvungna att avsluta sin utbildning och först därefter söka till programmet. Det har då ofta hänt att individerna under handläggningsperioden har hunnit få ett arbete och därför tackat nej till sitt stipendium. Detta kan inte utläsas ur statistiken eftersom

⁷ Fortbildning och arbetsskuggning i Europa. Svenskt deltagande i och effekter av Comenius fortbildningsstipendier. IPK Rapport nr 32

stipendierna inte beviljas förrän det är klart att den sökande faktiskt kan åka, se tabell 8.

Tabell 8: Antal mobiliteter inom Comenius, 2010-2013 *

Programdel/År	2010		2011		2012		2013	
	Beviljat	Utfall	Beviljat	Utfall	Beviljat	Utfall	Beviljat	Utfall
Comenius Förberedande besök **	77	72	98	98	82	56	n/a	n/a
Comenius Multilaterala partnerskap	2 628	2 422	2 888	3962	2 760	i.u.	2 692	i.u.
Comenius Bilateral partnerskap	396	396	312	350	444	i.u.	252	i.u.
Comenius Regio partnerskap	180	178	144	149	120	i.u.	300	i.u.
Comenius Elevmobilitet	22	22	24	21	i.u.	23	39	i.u.
Comenius Fortbildning	480	467	514	495	511	469	643	620
Comenius Assisterer	29	29	25	24	11	11	13	13

*) Observera att uppgifterna i tabellen inte avser individer utan mobiliteter, dvs. en individ kan ha rest ut flera gånger och varje resa redovisas då i tabellen.

**) År 2013 gjordes ingen utlysning.

IPK tog 2008 över uppgiften att vara National Support Service för programmet eTwinning, ett EU-program med fokus på digital samverkan och nya medier. eTwinning är den av Kommissionen rekommenderade databasen för att inom Comenius hitta samarbetspartners, få projektidéer, skapa digitala projekt, kommunicera inom projektet och för att sprida innehåll och resultat. Genom samverkan med sektorsprogrammet Comenius bidrog eTwinning sannolikt till att antalet skolor som var aktiva i båda programmen ökade. År 2008 kom ca 150 ansökningar till olika programdelar inom Comenius från skolor som var engagerade inom eTwinning, medan det 2013 kom ca 500 ansökningar.

Vid de informationsmöten som IPK/UHR anordnade för deltagare och projektledare inom Comenius partnerskap ingick ett obligatoriskt seminarium om eTwinning. Detta ledde till att många partnerskap började använda eTwinning som samarbetsverktyg. Även på skolor med s.k. skolambassadörer⁸ fanns synergieffekter. Att eTwinningens digitala plattform har varit låst för andra än eTwinningprojekt har dock försvårat spridning av projektresultat.

Under 2009 tillkom programdelen Elevmobilitet inom Comenius. Den gav möjlighet till individuell mobilitet för elever. Aktiviteten riktade sig enbart till skolor som deltog eller hade deltagit i Comenius partnerskap. Intresset för programmet var från början måttligt. Med största sannolikhet berodde detta på att det var ett komplicerat program, både att ansöka till och att delta i. Problemen hängde även samman med kravet på tidigare aktivitet inom Comenius.

Ytterligare ett problem med ansökan till Elevmobilitet var att endast 13 länder från början deltog i samarbetet vilket begränsade utbudet. År 2012 hade

⁸ Verksamhet inom ramen för det separata EU-programmet Förvaltningspartnerskapet (Management Partnership).

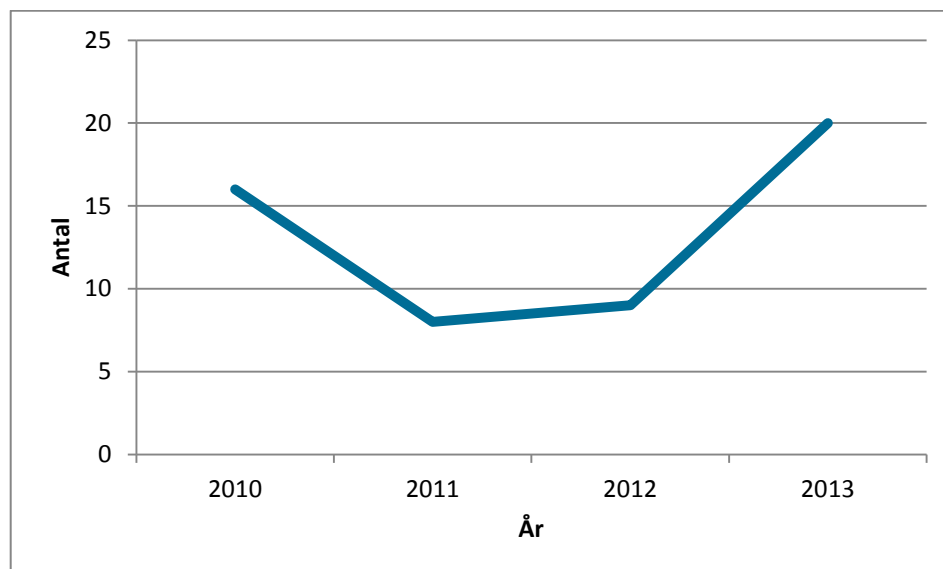
antalet deltagande länder ökat till 29. Dock deltog inte Storbritannien, vilket var det land som de flesta ville ha elevutbyte med. IPK ökade sina informationsinsatser 2011 och antalet ansökningar ökade då något. En tendens var att skolor som tidigare deltagit sökte på nytt, vilket sannolikt kan tolkas som att de som deltagit bedömde att utbytet varit givande.

Det bör sägas att antalet genomförda elevmobiliteter inte ger hela bilden av elevers deltagande i och utbyte av Comenius. Ett exempel på projekt där samarbetet med andra skolor har integrerats i den ordinarie undervisningen och därigenom skapat aktiv medverkan från elever, är Knut Hahn-skolan i Ronneby. Skolan deltog i ett partnerskapsprojekt inriktat på miljöfrågor, som med tiden utvidgades till ett elevutbytesprojekt inom Comenius elevmobilitet.

Ytterligare en programdel, Comenius Regio partnerskap, tillkom 2009. Detta program gav regioner och kommuner i Europa möjlighet att få bidrag till samarbeten och erfarenhetsutbyten som gällde skolverksamhet. Tematiskt sett har projekt med IKT-anknytning dominerat i Regio under hela programperioden. Storbritannien är, inte överraskande med tanke på det engelska språkets dominans, genomgående det vanligaste partnerlandet. Även Tyskland är relativt vanligt.

IPK gjorde särskilda informationsinsatser för Comenius Regio vilket troligen bidrog till en ökad kännedom om programmet. Att IPK via sitt regionala nätverk aktivt informerade om programmet lokalt och regionalt kan också ha påverkat antalet ansökningar positivt.

Figur 7: Antal ansökningar till Comenius Regio, 2010–2013

Av figur 7 framgår att resultatet av utlysningen 2013 skiljer sig från tidigare år. Detta år blev ett rekordår med 20 ansökningar och 14 beviljade projekt. Bland ansökarna var det flera som ansökt tidigare och nu återkom med en ny ansökan. Det kan tolkas som att deras tidigare erfarenheter av Comenius Regio

varit positiva. De hade dessutom ofta samma partner som tidigare, vilket i sin tur kan tolkas som en önskan om långsiktighet i samarbetet.

Ytterligare en orsak till att det kom många ansökningar 2013 kan vara att programperioden var på väg att ta slut, och att innehållet i det kommande programmet Erasmus+ då var något osäkert. Många kan ha tagit sista chansen att söka bidrag under pågående programperiod. Förutom att det 2013 kom många ansökningar höll de också generellt sett en hög kvalitet, och endast en ansökan var ogiltig.

Administration av programmet

Comenius har under programperioden successivt konsoliderats så att programmet med ansökningsförfarande och ansökningsperioder blivit relativt välkänt. Detta har bidragit till att IPK/UHR tydligare kunnat främja kopplingar mellan olika programdelar, t.ex. jobbskuggning och partnerskap, och kunnat hjälpa målgrupperna att se Comenius som ett medel att nå lokala mål. Detta har generellt sett haft en kvalitetshöjande effekt. Ambitionen att arbetet ska fortsätta efter projekttidens slut för att nå uppställda mål har man dock inte riktigt lyckats med i projekten. Detta kan förhoppningsvis hanteras bättre inom Erasmus+.

En kundundersökning i början av programperioden visade att tre av tio sökande ansåg att ansökningshandlingarna var svåra att förstå och fylla i. Sådana svårigheter riskerar att leda till ogiltiga ansökningar eller avslag på grund av låg kvalitet i ansökningarna. I IPK:s verksamhetsplan för 2010 sattes därför målet att 2012 skulle högst tio procent av ansökningarna inom ett program vara ogiltiga och högst tio procent skulle avslås på grund av bristande kvalitet. För att nå målet startades ett projekt för att utveckla stödet till ansökarna. Projektet innebar bl.a. vidareutveckling av handledningar och en förbättrad sökmotor på webben. Vidare översattes vissa ansökningshandlingar till svenska. Kundundersökningen 2010 visade att dessa åtgärder redan samma år hade en positiv effekt. Införande av e-formulär bidrog sannolikt också till den positiva utvecklingen.

Särskilda informationsinsatser gjordes inom Comenius. Ett exempel gällde möjligheten till s.k. arbetsskuggning inom programdelen Comenius fortbildning. Insatserna bestod av annonsering i fackpress och på webbplatser samt arrangerande av seminarier och s.k. skrifvarstugor. En särskild kampanjsida, skuggaenkollega.se, utvecklades med reportage och information. För att lärare och andra intresserade skulle kunna hämta inspiration och idéer samt dela med sig av sina erfarenheter av jobbskuggning och kurser bildades Facebook-gruppen "Comenius fortbildning Sverige". Möjligheter till kompetensutveckling – inte minst genom Comenius fortbildning – lyftes särskilt fram vid IPK:s deltagande i 2010 års två stora skolmässor; Skolforum i Stockholm och Mötesplats skola i Göteborg.

7. Leonardo da Vinci

Beskrivning av programmet

Leonardo da Vinci (i fortsättningen kallat Leonardo) var den programdel inom LLP som avsåg yrkesutbildning och kompetensutveckling. Den politiska bakgrunden till denna del var den s.k. Köpenhamnsprocessen och syftet med programmet var att bidra till utvecklingen av yrkesutbildningen i Europa. Därmed skulle yrkesfärdigheter och kompetens hos deltagare i yrkesutbildning på alla nivåer öka och statusen på yrkesutbildningarna i Europa skulle höjas.

Leonardo vände sig till alla typer av anställda och aktörer verksamma inom yrkesutbildning och kompetensutveckling, dvs. till gymnasieskolor med yrkesprogram, yrkeshögskoleutbildningar, folkhögskolor, föreningar, kommuner, myndigheter, företag, branschorganisationer och arbetsmarknadens parter.

Liksom flera andra delar av LLP har Leonardo bestått av två typer av aktiviteter; centraliserade och decentraliserade. De centraliserade delarna har hanterats centralt inom EU medan de decentraliserade delarna har hanterats i respektive land.

Programmets decentraliserade delar omfattade:

- Förberedande besök
- Partnerskap (från 2008)
- Praktik och utbyten
- Vidareutvecklingsprojekt (Transfer of Innovation, ToI)

De centraliserade delarna var:

- Nyskapande utvecklingsprojekt (Development of Innovation, DoI)
- Nätverk

Inom programdelen Förberedande besök har potentiella projektanordnare kunnat söka medel för att tillsammans med sina tänkta europeiska samarbetskollegor planera kommande ansökningar och/eller projekt. Detta har också fungerat som en kvalitetssäkring av nya samarbetspartner, exempelvis företag och andra arbetsplatser.

Programdelen Partnerskap omfattade samarbetsprojekt bestående av minst tre organisationer i minst tre länder. Viss prioritet har givits ansökningar där någon av samarbetsparterna har representerat arbetslivet.

Den volymmässigt klart största programdelen har varit Praktik och utbyten. Inom denna del har det funnits tre delområden/målgrupper:

- IVT (Initial Vocational Training) med inriktning på studerande och/eller elever inom yrkesutbildning. Dessa skulle ges möjligheter att genomföra arbetsplatsförlagt lärande i något av programländerna. De flesta

projekten utgick från de gymnasiala yrkesutbildningarna, men även utbildningar inom Yrkeshögskolan och vuxenutbildningen har deltagit.

- PLM (People in Labour Market) som vände sig till arbetstagare och arbetslösa som gavs möjlighet till transnationell mobilitet i form av praktik på arbetsplatser.
- VETPRO (Professional in Vocational Education and Training) med en bred målgrupp av personer inom yrkesutbildning, men det gavs även möjligheter för andra yrkesgruppen till kompetensutveckling. Detta har framförallt skett genom erfarenhetsutbyten och s.k. jobbskuggning.

Programdelen Vidareutvecklingsprojekt (Transfer of Innovation, ToI) har varit inriktad på större projekt inom prioriterade utvecklingsområden i Europa. Projekten skulle bearbeta och utveckla nyskapande innehåll och erfarenheter från tidigare projekt eller andra framgångsrika metoder och/eller integrera resultaten i yrkesutbildningen. Genom nytt innehåll i kurser, nya metoder och verktyg etc. syftade programmet till att höja yrkesutbildningens nivå. Projekten skulle också bidra till ökat samarbete mellan utbildningsorganisationer, företag och arbetsmarknadens parter.

Generellt sett har ToI-projekten varit av stor omfattning. Projekten har kunnat pågå under två år (med möjlighet till sex månaders förlängning) och maximalt fått EUR 300 000 i bidrag, vilket också de flesta projekt med svensk koordinator har fått. Utöver bidraget har ett krav varit att egenfinansiera 25 procent av kostnaden i projekten.

Programmets relevans för Sverige

Målsättningarna för Leonardo-programmet har legat väl i linje med nationella reformer och prioriteringar avseende yrkesutbildningen i Sverige under den aktuella perioden. Detta gäller bl.a. målsättningarna om kvalitetsutveckling av yrkesutbildningen, främjande av transparens mellan utbildningssystem och utbildningar samt kompetensutveckling för yrkeslärare och validering.

Skolverket och Skolinspektionen fick under perioden resurser för att förstärka den svenska yrkesutbildningen på grundläggande nivå, framför allt när det gäller det arbetsplatsförlagda lärandet. Skolverket fick även i uppdrag att vidta åtgärder för att öka intresset för och kvaliteten i yrkesutbildningarna. Samtidigt pågick det ett utvecklingsarbete för att stärka utbildningen för handledare.

Regeringen gjorde under perioden insatser för att minska ungdomsarbetslösheten. Fokus för dessa insatser var en ökad koppling mellan utbildning och arbetsmarknad. Arbetsgivarorganisationer arbetade samtidigt, tillsammans med representanter från yrkesutbildningarna, för att stärka kopplingen mellan arbetsplatsförlagt lärande och kraven från arbetsmarknaden.

Det finns flera exempel på hur Leonardo-programmet har kunnat bidra till att på ett konkret plan stärka kopplingen mellan arbetsmarknad och utbildning, och samtidigt förbereda för en internationell arbetsmarknad. Ett sådant exempel är partnerskapsprojektet *Being Active Building Passive Houses for Future Europe*. Detta projekt koordinerades av Ebersteinska gymnasiet i Norrköping. Inom byggprogrammet på denna skola ville personalen ta tillvara den kunskap om energisnåla hus som finns internationellt. I projektet betonas att det för anordnare av yrkesutbildning är viktigt att hålla sig à jour med vilken typ av kompetens som efterfrågas i den bransch där eleverna ska verka i sina framtida yrkesliv. Att stärka banden mellan utbildning och yrkesliv – representerade bl.a. genom Plåtslageriernas Riksförbund – var också ett av huvudmålen för projektet. Projektets framgång uppmärksammades på europeisk nivå och fick ta emot ett hedersomnämmande från EU-kommissionen som ett av de 15 främsta Leonardo-projekten i Europa.

Under 2011 och 2012 var en av de nationella prioriteringarna för utvecklingsprojekt inom ramen för Leonardo att de skulle vara ett stöd i kompetensutvecklingen för yrkeslärare, utbildare, handledare och ansvariga för yrkesutbildningarna. En annan nationell prioritering var användningen av verktyget ECVET⁹ för att underlätta meritöverföring, transparens och identifiering av läranderesultat och kvalifikationer. Mobilitet bland lärare, utbildare och verksamhetsansvariga inom yrkesutbildningarna var ytterligare ett prioriterat område för att öka kompetensen och därmed bidra till kvalitetsutveckling.

IPK genomförde 2010 en studie av alla utvecklingsprojekt inom Leonardo som under perioden 2003–2010¹⁰ haft svenska koordinatörer. Studien visar att projekten har bidragit till utvecklingsarbete och resultatspridning. De har bl.a. bidragit till att utbildningar lokalt har blivit populärare och fått flera sökande samt att en kunskapsöverföring kunde ske på olika nivåer, inte minst mellan utbildningssystem och mellan länder. Det finns vidare projekt som startat som kompetensutvecklingsprojekt för att sedan utvecklas till nya projekt med mål på systemnivå. Flera av utvecklingsprojekten började som mobilitetsprojekt inom vilka man hade blivit uppmärksam på brister i erkännandet av kvalifikationer från ett annat land. Också problem beroende på att det funnits parallella system med nationella eller sektorspecifika utbildnings- eller yrkescertifikat uppmärksammades och initierade utvecklingsprojekt.

För de flesta projekten i IPK:s undersökning angavs att de initierats av lokala eller nationella behov. I flera av projekten hade man utgått från ett nationellt behov i branschen och sett ett mervärde i att utveckla ett system som kunde fungera över hela Europa. Studien visar även att projekten har kunnat bidra till en ökad samverkan mellan aktörer, också på det nationella planet. Bland projekten finns exempel på branscher där samverkan mellan bransch och utbildningsorganisationer har bidragit till att stärka yrkesrollen.

---

⁹ European Credit System for Vocational Education & Training

¹⁰ Leonardoprojekten och Köpenhamnsprocessen. IPK rapport 34, 2010

Ett exempel på ett svenskt utvecklingsprojekt med utgångspunkt i ECVET är EURIAC (European Industrial Automation Class) vars målsättning har varit att utveckla en yrkesutbildningskurs i industriell automatisering. Kursen ska ge studenter möjlighet att erhålla internationell kunskap, färdighet och kompetens som uppfyller kraven från såväl europeisk industri som svenska nationella läroplaner och kursplaner. Projektet samordnades av Kungsbacka kommun.

Ett annat svenskt exempel gäller utveckling och spridning av metoder för validering av personalens kunskaper inom underhållsteknik för industrin. Projektet har varit inriktat på modeller för att identifiera kompetensglapp och för att avgöra om glappen är täckta efter genomförd kompetensutveckling. Syftet har varit dels vidareutveckling, dels spridning av modellerna till andra länder.

År 2011 svarade IPK i samråd med Utbildningsdepartementet på en utlysning från kommissionen för att skapa en nationell expertgrupp inom ECVET¹¹ och fick uppdraget. Denna expertgrupp medverkade därefter i seminarier, konferenser, och workshopar i syfte att implementera ECVET-processen i Sverige. Målgrupp för arbetet var framförallt utbildningsanordnare med erfarenheter av transnationellt samarbete genom arbetsplatsförlagt lärande. År 2012 fick Skolverket uppdraget att i samverkan med IPK och Myndigheten för yrkeshögskolan utveckla en modell för att anpassa nationella poängsystem till ECVET-poäng. De nationella ECVET-experterna medverkade i beredningen som referensgrupp. Uppdraget redovisades 2012-09-03

Deltagande i Leonardo da Vinci

Antalet ansökningar inom ramen för Leonardo ökade under större delen av programperioden. Detta berodde bl.a. på att programdelen Partnerskap tillkom 2008. Inom denna programdel ökade antalet ansökningar om projekt som koordinerades av svenska partner markant under perioden 2011–2012. Flera företag deltog i projekten, vilket var en målsättning såväl nationellt i Sverige som för Kommissionen. Flera av dem som deltog hade tidigare deltagit i programdelen Praktik och utbyten, se tabell 9.

Tabell 9: Antal beviljade mobiliteter inom Leonardo da Vinci, 2010–2013 *

Programdel/År	2010	2011	2012	2013
Leonardo da Vinci Förberedande besök **	36	84	67	-
Leonardo da Vinci Partnerskap	292	417	18	424
Leonardo da Vinci Praktik och utbyten	1 609	1 776	1 895	1 879

*) Observera att uppgifterna i tabellen inte avser individer utan mobiliteter, dvs. en individ kan ha rest ut flera gånger och varje resa redovisas då i tabellen.

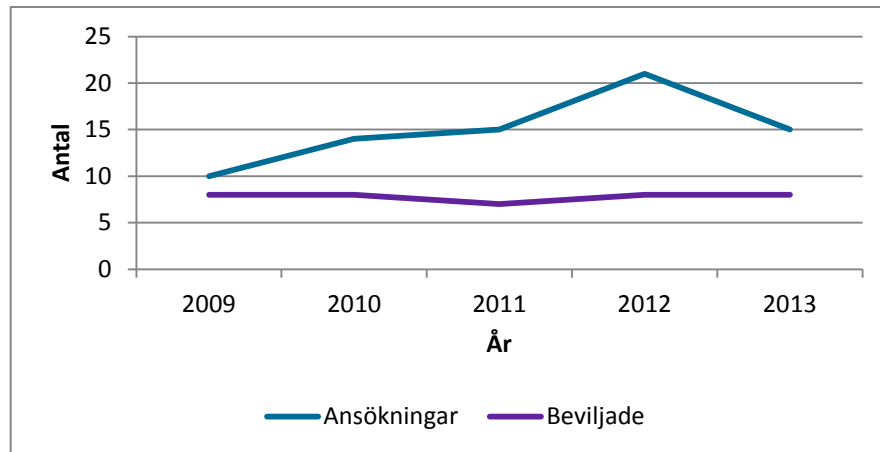
**) År 2013 gjordes ingen utlysning.

Även antalet ansökningar till de s.k. vidareutvecklingsprojekten inom Leonardo ökade under perioden 2011–2012, från 15 till 21 stycken, se figur 7. Det var

¹¹ ECVET är det europeiska systemet för meritöverföring inom yrkesutbildningen .

huvudsakligen ansökningar från organisationer som inte tidigare deltagit i programmet som då tillkom.

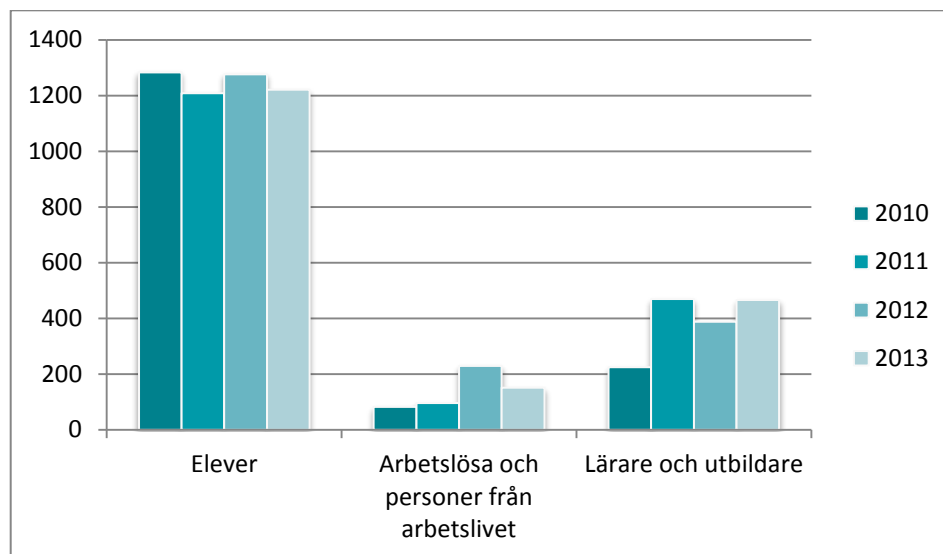
Figur 7: Ansökningar om vidareutvecklingsprojekt inom Leonardo da Vinci, åren 2009–2013

Programdelen Praktik för yrkesarbetande och arbetssökande riktade sig till en stor och mångfacetterad grupp av aktörer. Det bidrog till att de potentiella deltagarna var svårare att nå. Det fanns också flera hinder för den direkta rörligheten över nationsgränserna för arbetstagare och arbetslösa. Deltagandet inom programdelen ökade trots detta markant under 2012. Antalet beviljade deltagare inom programdelen mer än tredubblades. Orsaken var en ökad tilldelning av medel, men också att IPK under senare delen av programperioden etablerade samarbete med arbetsförmedlingarna för att nå gruppen arbetssökande.

I figur 8 visas antalet mobiliteter i programdelen Praktik och utbyten som bl.a. stödde mobiliteter inom Europa. Samtliga programdelar inom Leonardo, med undantag för Förberedande besök, bedrevs som projekt under vanligtvis tvåårsperioder. De förberedande besöken kunde sökas kontinuerligt och omfattade endast planeringsresor för kommande projektansökningar. Observera att uppgifterna om antalet mobiliteter inom Partnerskapsprojekt inte behöver motsvara antalet individuella deltagare, eftersom en deltagare kan göra flera resor.

Figur 8: Antal mobiliteter inom ramen för Leonardo da Vinci fördelat på kategori, 2010-2013 *

*) Observera att uppgifterna i figuren inte avser individer utan mobiliteter, dvs. en individ kan ha rest ut flera gånger och varje resa redovisas då i tabellen.

Allt fler företag uppmärksammade under programperioden möjligheten att kompetensutveckla sin personal genom Praktik och utbyten. Under 2012 och 2013 var riktlinjerna från Kommissionen att en ännu större andel av medlen, minst 60 procent, skulle tillfalla Praktik och utbyten.

Administration av programmet

Inom yrkesutbildningssektorn i Sverige finns en bred samverkan mellan myndigheter. I denna har IPK/UHR:s ansvariga för Leonardo-programmet aktivt deltagit. Under programperioden har samverkan framförallt handlat om utveckling och implementering av de gemensamma europeiska verktygen som tillkommit för att underlätta mobilitet och livslångt lärande, dvs. NQF/EQF¹², ECVET, EQAVET¹³, Europass¹⁴, samt rekommendationerna om Validering och Vägledning. Inom detta område har UHR ansvar för Europass och för ECVET-experterna. Exempel på de insatser som gjorts är arrangerande av kontinuerliga planerings- och informationsmöten samt stora gemensamma konferenser 2012 och 2013 där tre departement – Utbildning, Arbetsmarknad och Närings – deltog. Teman var hur de olika verktygen skulle användas i praktiken och kopplas till den aktuella utvecklingen på arbetsmarknaden.

I början av programperioden gjorde IPK också regionala informationssatsningar för Leonard-programmet. Syftet var att stärka både kvaliteten i och effekterna av projekten genom att få aktörer i fler regioner involverade. Bland annat

¹² NQF är den svenska referensramen för kvalifikationer (National Qualification Framework), medan EQF är motsvarigheten inom EU (European Qualification Framework) för översättning av kvalifikationer mellan länderna.

¹³ EQAVET uttrycks the European Quality Assurance in Vocational Education and Training.

¹⁴ Europass är ett system för att dokumenterar meriter och kvalifikationer.

utvecklades ett verktyg för att identifiera de delar av landet där det fanns få deltagare i program med inriktning på skolområdet. Med hjälp av verktyget, den webbaserade Sverigekartan, kunde man få en bild av deltagande/utnyttjande per kommun.

Under 2010 var riktlinjerna från Kommissionen att minst 50 procent av medlen inom Leonardo skulle utnyttjas för programdelen Praktik och utbyten. Detta innebar en större andel av budgeten än tidigare år. För samma programdel införde IPK år 2009 en modell med schablonbelopp för deltagarnas resor och uppehålle. Detta syftade till förenklad administration och gjorde att medlen kunde utnyttjas bättre. Administrationen vid slutrapportering kunde också förenklas. Ett ytterligare syfte var att fler ansökningar skulle kunna beviljas och på så sätt uppmuntra till fler ansökningar. Ytterligare en förenkling för ansökande organisationer var den s.k. certifieringen som innebar att erfarna projektanordnare, som certifierats, kunde göra en förenklad ansökan om förlängd projekttid.

I syfte att nå fler företag har IPK/UHR under programperioden arrangerat informationsträffar för företagare och arbetsmarknadens parter. Dessa träffar har främst ägnats åt att sprida kännedom om Leonardo-programmet och om ramverket Europass. Vidare har den handledning som erbjuds ansökare förbättrats kontinuerligt. Detta ledde bl.a. till att antalet ogiltiga ansökningar inom Partnerskap minskade från tio (2010) till en (2011).

Under perioden har ett antal specifika insatser gjorts för att främja den generella kunskapen om EU-programmen, inkl. Leonardo. De s.k. programdagarna har genomförts varje år och utvecklats till den naturliga mötesplatsen för den personal på lärosätena som arbetar med EU-programmen. Detsamma gäller för aktörer inom yrkesutbildning genom de s.k. yrkesutbildningsdagarna som genomförts årligen sedan 2007.

År 2011 avsattes SEK 300 000 till aktiviteter för att sprida resultat från avslutade vidareutvecklingsprojekt inom Leonardo. Aktiviteterna innefattade bl.a. branschspecifika spridningsseminarier, produktion av broschyrer samt presentation av Leonardoprojekt nationellt. Insatserna syftade till att både sprida kunskap om projektresultat och att inspirera andra till egna projekt.

Tillsammans med Myndigheten för yrkeshögskolan och LO anordnade IPK 2010 en konferens på temat "Ny kompetens för framtida arbetsmarknad". Fokus låg på matchning av yrkes- och vuxenutbildning mot arbetsmarknadens nuvarande och framtida behov, med koppling till målen i EU:s 2020-strategi. Ett antal Leonardo-projekt användes då för att belysa hur samarbeten mellan utbildningsorganisationer, företag och branscher kan leda till konkret utveckling av yrkesutbildningen.

8. Grundtvig

Beskrivning av programmet

Grundtvig var den del inom LLP som avsåg vuxnas lärande, såväl formellt som icke-formellt och informellt lärande. Programmet gav stöd till europeiskt samarbete, inklusive utbyten för studerande och personal inom vuxenutbildningsorganisationer. Det skulle därmed bidra till EU:s övergripande målsättningar om ekonomisk tillväxt och konkurrenskraft, liksom till målen om aktivt medborgarskap och social inkludering som betonades starkt i Grundtvig. Även de utmaningar som en åldrande befolkning i Europa medför var en viktig dimension i programmet.

Grundtvig vände sig till ett brett spektrum av aktörer, bl.a. inom kommunal vuxenutbildning och folkbildning, organisationer och myndigheter verksamma inom området vuxnas lärande, samt organisationer som inom sig rymmer informellt lärande. Exempel på det senare är bibliotek, museer och föreningar.

Grundtvig har bestått av två typer av aktiviteter; centraliserade och decentraliserade. De centraliserade delarna har hanterats centralt inom EU medan de decentraliserade delarna har hanterats i respektive land.

Programmets decentraliserade delar omfattade:

- Förberedande besök
- Partnerskap
- Workshops (från 2009)
- Volontärprojekt (från 2009)
- Fortbildning
- Assistenten (från 2009)
- Besök och utbyten (från 2009)

De centraliserade delarna inom Grundtvig var:

- Multilaterala projekt
- Nätverk
- Kompletterande åtgärder

Partnerskapen skulle omfatta partner från minst tre länder. Medlen från Grundtvig var bidrag till kostnader för besök hos partner. Syftet var processorienterat – att finna lösningar på gemensamma problem och föra ut dem i de egna organisationerna. Projekten var tvååriga, med i medeltal 12 mobiliteter per partner.

Ofta utvecklades ett partnerskapsprojekt till ett multilateralt projekt då man upptäckte att ingen av de deltagande organisationerna hade lösningen på det gemensamma problemet. När man sedan sökt, beviljats och genomfört sitt multilaterala utvecklingsprojekt var steget kort till att ansöka om att få medel för att utveckla ett tematiskt nätverk.

Grundtvig workshops liknade svenska sommarfolkhögskolekurser i sin upp-
läggning, med internat under ett antal dagar. Teman valdes för att stödja
vuxna i deras livslånga lärande.

Förberedande besök fanns också inom de andra delarna av LLP, även om t.ex.
högre utbildning kunde ordna detta inom den ordinarie budgeten och därmed
inte behövde utnyttja den programdelen. Syftet med besöken var att träffas
för att diskutera ett framtida projekt och skissa på en ansökan.

Grundtvig assistenter var en programdel som i mycket påminde om Comenius,
men där den som sökte assistentskap gjorde detta på egen hand. Man läm-
nade en ansökan till IPK/UHR och i den fanns en plan för en längre tids
assistentskap i en systerorganisation i ett annat land. De sökande fungerade
som lärare eller motsvarande utan att ersätta ordinarie personal.

Delprogrammet Volontärprojekt var avsett för äldre. Två organisationer kunde
ansöka om ett projekt där man skickade volontärer äldre än 50 år till varandra.
Varje land bekostade sitt deltagande. De i Sverige vanligast förekommande
organisationerna var frivilligorganisationer.

Grundtvig fortbildning gällde, till skillnad från inom Comenius, enbart kurser.
För den som ville delta i konferenser, jobbskugga, delta i studiebesök i liten
grupp eller i workshops kunde medel sökas via Grundtvig Besök och Utbyten.

Kompletterande åtgärder var en centraliserad del av LLP. Det kunde vara aktu-
ellt för att exempelvis anordna konferenser eller annat av europeisk vikt, men
som inte kunde rymmas inom någon av de andra programdelarna.

Det centraliserade delprogrammet Multilaterala projekt syftade till att ut-
veckla, marknadsföra och sprida bra arbetssätt (inkl. undervisningsmetoder
och undervisningsmaterial), utveckla eller utbyta erfarenheter om
informationssystem för elever och studenter, lärare eller annan personal samt
att utveckla kurser eller kursinnehåll.

Delprogrammet Multilaterala nätverk skulle omfatta lärosäten i minst tre
länder och vara inriktat på utveckling av utbildning inom t.ex. ett ämnes-
område, för att skaffa och sprida bra arbetssätt och innovationer samt för att
ge stöd till andra projekt och partnerskap inom Comenius.

Inom programdelen Kompletterande åtgärder kunde medel erhållas för olika
aktiviteter till stöd för att uppnå programmets mål.

Programmets relevans för Sverige

EU-kommissionens mål för Grundtvig har stämt väl överens med svenska mål-
sättningar för vuxnas lärande. Eftersom Sverige har en lång tradition av såväl
formell vuxenutbildning som folkbildning och eftersom denna sektor har en
stor betydelse för samhället uppfattades Grundtvigs andel av den totala LLP-
budgeten som låg. Under perioden övergick dock den formella
vuxenutbildningen alltmer till yrkesinriktad utbildning och därmed kunde inte

dessa organisationer ansöka om bidrag inom Grundtvig. De fick istället hänvisas till Leonardo da Vinci.

IPK gjorde 2011 en pilotstudie av internationellt samarbete och kvalitets- höjande effekter inom vuxenutbildningen. Studien visar att sådant samarbete har bidragit till att utveckla kvaliteten inom verksamheterna. Underlaget har varit samtliga partnerskapsprojekt inom Grundtvig och vuxenprojekt inom Nordplus under perioden 2007–2010, där det funnits svenska deltagare. En enkätundersökning har kompletterats med djupintervjuer. Av de 64 projekt som besvarade enkäten svarade drygt 75 procent att det EU-finansierade projektet var kopplat till utvecklingsarbete i verksamheten.¹⁵

Flera exempel finns på hur andra programdelar inom LLP har kombinerats med Grundtvig och använts som verktyg för utveckling av verksamheten. Ett sådant är Söderhamns kommun, där förutom Grundtvig även Leonardo da Vinci använts för utveckling av kommunala lärcentrum. Ett annat exempel på verksamhetsutveckling genom Grundtvig är Jamtli friluftsmuseum i Jämtland som konsekvent har kopplat programmet till erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling av sin personal.

En studie av Grundtvig partnerskap visar att det i projekten ofta användes innovativa metoder för lärande inom olika områden. Det gäller inte minst estetiska verksamheter och teater som medel för kommunikation och språkinläring. Ett annat tema i många projekt är IKT, inte minst som stöd för aktiviteter inom projekten. Enligt studien förekom innovativa delar mer frekvent inom tre olika områden i projekten: nya IKT-baserade metoder, de studerandes engagemang i planering, implementering och utvärdering av aktiviteter inom projekten, samt nytänkande när det gäller val av tema.¹⁶

Deltagandet i Grundtvig

Intresset för att delta i aktiviteter inom Grundtvig har varierat under programperioden. I början var ansökningstrycket något lägre för att sedan öka mot slutet av perioden. År 2010 ökade antalet ansökningar till samtliga programdelar förutom Förberedande besök. Orsaken till ökningen kan ha varit införandet av nya programdelar. Detta år tillkom nya aktörer och en ökande andel ansökare representerade den centrala nivån i bl.a. kommuner. Det fanns också exempel på ansökare utan fast anställning som använde programmet för att förstärka sin kompetens.

De fyra nya programdelarna som tillkom 2009 (Workshops, Volontärprojekt, Assisterter, Besök och utbyten) hade tilldelats mycket begränsat utrymme i programmets budget vilket också begränsade möjligheten att bevilja projekt. Potentiella organisationer kan antas ha valt bort att ansöka till de program-

---

¹⁵ Kvalitetsutveckling genom internationalisering. En studie av Grundtvig partnerskap och Nordplus Vuxenprojekt. IPK rapport 35, 2011

¹⁶ Support for Flexible and Self-directed Learning. Grundtvig 8th Learning Partnership Conference and a comparison with partnerships with Swedish participation, IPK rapport 29, 2010

delar där chansen för bifall av ansökan var liten. Begränsningarna medförde att myndigheten lanserade de nya aktiviteterna med viss försiktighet.

Tabell 10: Antal ansökningar till sektorsprogrammet Grundtvig, 2010–2012

Programdel/År	2010		2011		2012		2013	
	Inkomna	Beviljade	Inkomna	Beviljade	Inkomna	Beviljade	Inkomna	Beviljade
Grundtvig Förberedande besök *	12	7	30	27	11	6	-	-
Grundtvig Partnerskap	54	34	55	33	88	43	93	40
Grundtvig Workshops	6	2	3	3	2	1	5	2
Grundtvig Volontärprojekt	1	1	2	2	5	1	4	1
Grundtvig Fortbildning	121	71	130	92	183	110	224	106
Grundtvig Assisterter	3	2	4	2	5	3	6	1
Grundtvig Besök och utbyten	50	26	54	42	73	47	52	34

*)Ingen ansökningsomgång 2013

Inom programdelen Besök och utbyten ökade ansökningarna något under periodens senare år. Ansökningar som gällde studiebesök i grupp ökade under perioden medan antalet ansökningar till individuell kompetensutveckling genom konferenser, seminarier eller jobbskuggning låg på en relativt konstant nivå.

Tabell 11: Antal deltagare/mobiliteter (utfall) i Grundtvig, 2010-2013 *

Programdel/År	2010	2011	2012	2013
Grundtvig Förberedande besök **	6	26	3	-
Grundtvig Partnerskap	444	332	559	i.u.
Grundtvig Workshops	40	37	20	29
Grundtvig Volontärprojekt ***	4	12	6	i.u.
Grundtvig Fortbildning	57	81	102	98
Grundtvig Assisterter	2	2	2	1
Grundtvig Besök och utbyten	25	34	45	33

*) Flera uppgifter är uppskattningar eftersom slutredovisning av vissa projekt ännu inte skett. I andra fall finns ännu inga uppgifter tillgängliga (detta markeras med i.u.)

**) Ingen ansökningsomgång 2013

***) Uppgifterna avser antal utresande mobiliteter. Projekten får också bidrag för att ta emot personer från partnerorganisationer.

Inom programdelen Fortbildning ökade ansökningarna under programperioden. En förklaring till ökningen kan eventuellt vara spridningseffekter av de informationsinsatser som gjordes för Comenius fortbildning. Grundtvig fortbildningsstipendier kunde sökas såväl av arbetssökande som av småföretag, föreningar, enskilda organisationer samt museer och bibliotek, som ofta saknar möjligheter till kompetensutveckling. Dock har just den informella

sektorn, som bibliotek och frivilligorganisationer, generellt varit svår att nå med myndighetens informationsinsatser.

Det stora intresset för individuell kompetensutveckling genom fortbildningsstipendier och partnerskap, gjorde att administrativa bromsmekanismer infördes för partnerskap. Endast en partner per land accepterades för att nya ansökare skulle få ökade möjlighet att delta i programmet. Inom fortbildning fick återkommande ansökare ibland stå över något år sedan de fått bidrag beviljat.

Bland erfarenheterna från Grundtvig kan nämnas att modellen med workshops inte fungerade på önskvärt sätt – det var inte vanliga medborgare som deltog i workshops utan grupper som redan hade kapacitet att "ta för sig". Under sista året av LLP ändrades därför konceptet så att det enbart skulle kunna anordnas workshops för personal inom läs-och skrivområdet. Detta var högt prioriterat inom EU, och kommissionen valde att utnyttja flexibiliteten i Grundtvig för att svara mot prioriteringarna.

Inom programdelen Förberedande besök har ett problem varit tydligt – det har inte funnits något enkelt sätt att hitta lämpliga partner på. Inom andra sektorsprogram har det funnits databaser för partnersök, man har känt varandra innan i högre utsträckning eller så har man – som inom Comenius – kunnat utnyttja via eTwinning. Om en sådan databas hade funnits skulle söktrycket sannolikt varit mycket högre inom samtliga delar av Grundtvig. Frånvaron av en databas var troligen den huvudsakliga orsaken till att programdelen Grundtvig assistenter aldrig slog an.

Administration av programmet

Samverkan med andra organisationer för informationsspridning och breddat deltagande i programmet har varit en viktig del av myndighetens arbete med programmet. Myndigheten har medverkat bl.a. i nationella vuxenutbildningskonferenser arrangerade av VIS (Vuxenutbildning i samverkan), och i samarrangemang med FOLAC, folkhögskolornas samarbetsorgan för internationalisering. Bland annat har webbsända informationstillfällen anordnats för att nå en större geografisk spridning. Inom vuxenutbildningsområdet samverkar IPK/UHR också med Skolverket som har ett nationellt ansvar för att implementera EU:s Agenda för vuxnas lärande i Europa.

Under programperioden har IPK arbetat för att utveckla handledningen av sökande via digitala kanaler. Arbetet resulterade i produktionen av en digital instruktionsfilm för ansökan till programmen Comenius fortbildning och Grundtvig fortbildning som publicerades på IPK:s webbplats i december 2012.

9. Studiebesöksprogrammet

Utöver de tidigare nämnda sektorprogrammen ingick i LLP också s.k. transversala programdelar. Syftet med dessa var att ge stöd till policy-utveckling och samarbete för livslångt lärande på europeisk nivå. I de transversala programdelarna ingick Studiebesöksprogrammet vars målgrupper var beslutsfattare och experter inom utbildningsområdet, näringslivsföreträdare samt företrädare för arbetsmarknadens parter. Det bör sägas att Studiebesöksprogrammet hade en mycket begränsad budget. Den uppgick till ca 0,5 procent av den totala budgeten.

När ett medlemsland deltog i Studiebesöksprogrammet hade det också till uppgift att arrangera studiebesöksprogram i det egna landet. Det utgick inga finansiella medel för dessa besök, utan respektive arrangör finansierade programmet. IPK arrangerade under flera år besök med fokus på Yrkesutbildning, The Role of Social Partners in VET.

IPK/UHR har arbetat på olika sätt för att nå ut till målgrupperna för Studiebesöksprogrammet. Det har skett genom att LLP-programmets relevans på strategisk nivå har lyfts fram. Till insatserna hör publiceringen 2013 av en rapport om internationalisering i skolans styrdokument. Syftet med denna var att ge stöd i arbetet med internationalisering på skolområdet.

Som exempel på andra insatser kan nämnas de tematiska seminarierna (*thematic monitoring events*) som arrangerades under 2012 med en klar policyinriktning. De behandlade tidiga skolavhopp (LLP i sin helhet), Matematik/NO (huvudsakligen Comenius) och ett särskilt seminarium för Comenius Regio. Skolverket deltog i samtliga seminarier och i matematikseminariet deltog även bl.a. Skolinspektionen, SKL och Utbildningsdepartementet.

Inom Studiebesöksprogrammet har ansökningstrycket varierat mellan ansökningsomgångarna under perioden 2010–2013. En nedgång noterades mellan 2010 och 2011. Nedgången kan troligen kopplas till bl.a. gymnasiereformen. År 2012 vände utvecklingen åter uppåt.

I Sverige arrangerades både 2012 och 2013 nio studiebesök vilket var en ökning sedan 2011 då fem besök arrangerades. En möjlig förklaring till ökningen är ett ökat intresse för det svenska skolsystemet som genomgått stora förändringar. I 2012 års omgång steg både antalet beviljade studiebesök och stipendier och detta kan ses som en bekräftelse på att programmet nått sitt syfte. Ansökningarna kom då även från rätt målgrupp, dvs. från en strategisk nivå.

Bland dem som sökte till programmet fanns det en spridning både ifråga om vilka myndigheter och organisationer som sökte, och ifråga om geografisk spridning. Intresset för programmet var dock fortsatt begränsat till arbetsmarknadens parter, trots de informationsinsatser som IPK genomförde. År 2012 återgick därför IPK till att erbjuda två ansökningstillfällen under året.

Detta förefaller att ha underlättat för de sökandes planering och för deras deltagande. Avslutningsvis finns skäl att påminna om konstaterandet i halvtidsuppföljningen 2010 att Studiebesöksprogrammet fick positiva omdömen i utvärderingar från såväl deltagare som från arrangörer.

10. Tekniska verktyg

Verktyg för administration och uppföljning

De tekniska verktyg och system som kopplas till programmen bör svara mot verksamhetens behov. Därför är det positivt att det från kommissionens sida under periodens gång har utvecklats ett bättre gehör för verksamheternas behov. Så har t.ex. LLPLink under den senare delen av programperioden utvecklats till ett bättre arbetsstöd för handläggare. Negativt är dock att man endast kan ta ut sifferdata men inte systematiskt bearbeta de textbaserade rapporter som lämnas in av deltagarna.

En del av de problem som identifierades i halvtidsuppföljningen finns fortfarande kvar. Ett generellt problem är att verktygen uppenbarligen inte har testats tillräckligt av Kommissionen innan de har tagits i bruk. Ett exempel är Mobility tool. Detta introducerades som ett rapporteringsverktyg för Erasmus i slutet av LLP-perioden, och skall fortsättningsvis användas för alla programdelar i Erasmus+. För de sista åren med Erasmus gällde att alla som deltagit i mobilitet (studenter, lärare och annan personal) skulle rapportera i Mobility tool. Verktöget var dock inte färdigutvecklat, vilket medförde att ingen information har gått att ta ut ur systemet. Man har inte kunnat hämta någon statistik med hjälp av verktyget, och de personliga rapporterna har bara kunnat tas ut som pdf-dokument. Lärosäten, eller andra som vill följa upp verksamheten, har således inte kunnat bearbeta informationen på ett systematiskt sätt.

Ett ytterligare problem är att systemen i många fall inte är synkroniserade med varandra. Detta gäller exempelvis LLPLink och EST vilket innebär att beskrivningar av projekten och deras resultat måste läggas in manuellt i EST.

Från EU-kommissionens sida betonas i det nya programmet Erasmus+ ännu tydligare än i LLP vikten av resultatanalys. Ett led i detta arbete är att ta fram och analysera resultat från de projekt som fått bidrag. Behovet av att identifiera och sprida goda exempel har aktualiserat frågor om metoder, indikatorer och verktyg för uppföljning och analys samt om kriterier för att bedöma huruvida framtagna goda exempel verkligen är representativa.

Spridning av resultat

Den svenska regeringen ställer, liksom EU-kommissionen, krav på spridning av resultat och andra erfarenheter från programmen i syfte att främja ökad kvalitet inom utbildningsområdet. Sålunda ska UHR enligt regleringsbrevet redovisa hur sådan spridning från program för internationalisering sker.

Spridning av projektresultat och effekter har skett dels genom IPK/UHR:s publicering av kvantitativa data, dels genom kvalitativa analyser i form av tematiska studier och genom medverkan av bidragstagare och projekt vid konferenser, seminarier och andra marknadsföringsaktiviteter. Resultat i kvantitativa termer har publicerats på myndighetens webbplats genom bl. a. Sverigekartan¹⁷ som visar beviljade bidrag fördelade över län, kommuner och

---

¹⁷ <http://www.utbyten.se/sv/Internationalisering/Sverigekartan---internationellt-samarbete-i-vara-kommuner/>

skolor, och genom den europeiska plattformen Statistics for All¹⁸. Resultat och effekter av kvalitativ natur har synliggjorts genom bl.a. ett antal studier och rapporter. Till dessa hör Fortbildning och arbetsskuggning i Europa, Leonardo-projekten och Köpenhamnsprocessen, Arbetsgivares syn på utlandserfarenhet samt Internationellt samarbete – ett lyft för lärandet i matematik.

Under arbetet med att identifiera, analysera och sprida goda exempel har myndigheten haft tillgång till europeiska projektdatabaser, bl.a. EST och Adam. Informationen i dessa databaser har dock visat sig vara alltför knapphändig och osäker för att vara användbar i analysarbetet. Inte heller EU-kommissionens programdatabas LLPLink har varit relevant, med undantag för kvantitativ information.

Under större delen av programperioden har samtidigt de s.k. narrativa slutrapporter som projekt och bidragstagare i enlighet med sina kontrakt lämnat in inte varit tillgängliga annat än i pappersform. De har därmed inte kunnat analyseras på ett önskvärt sätt. Inte heller sedan IPK/UHR gått över till att begära in och spara rapporter digitalt har de kunnat följas upp systematiskt. Uppgiften att ta fram goda exempel har därför i huvudsak varit beroende av enskilda handläggare kontakter med dem som drivit projektet. Därmed har urvalet riskerat att bli personberoende och i viss mån godtyckligt.

Mot bakgrund av de beskrivna svårigheterna genomfördes 2011–2012 ett projekt internt inom IPK med målet att utveckla en metod för tematisk kategorisering och kvalitetsmärkning av projekt och projektrapporter. I fokus för detta utvecklingsprojekt var partnerskapsprojekt inom Leonardo, Comenius och Grundtvig samt projekt inom myndighetens nationella program för internationalisering.

Inom IPK-projektet utvecklades en kvalitetsmatris med indikatorer som motsvarade frågorna i den bedömningsmall för projektrapporter inom LLP som var föreskriven av EU-kommissionen. Avsikten var att på sikt kunna tillämpa indikatorerna på myndighetens samtliga internationaliseringsprogram, europeiska, nordiska och nationella. Den information om innehåll och kvalitet för projektresultat som på detta sätt lagrades digitalt gjordes sökbara genom att kopplas till en särskild webbaserad plattform.

I samband med att UHR bildades 2013 lades projektet kring tematisk kategorisering och kvalitetsmärkning av projektresultat ned. Ett arbete med att ta fram indikatorer sker i nuläget i närmare samarbete med övriga nationella kontor för Erasmus+. Utvecklingsarbetet, där det svenska kontoret är en aktiv part, sker i nära dialog med EU-kommissionen. Generellt kommer utvecklingsarbete kring resultatfokus att vara högt prioriterat för UHR under kommande år.

---

¹⁸ <http://www.statisticsforall.eu/>

11. Samverkan inom LLP och med andra EU-program

Nationella stödmedel till centraliserade programdelar

Administrationn av LLP har huvudsakligen varit decentraliserad, d.v.s. hela projektcykeln har administrerats av de nationella kontoren. Inom sektorsprogrammen Comenius, Erasmus, Grundtvig och Leonardo fanns dock även centraliserade programdelar, d.v.s. programdelar som administrerades av EU-kommissionens centrala programkontor i Bryssel; Education Audiovisual and Culture Executive Agency, EACEA.

För centraliserade programdelar söktes bidragsmedel hos EACEA. Ansvaret för information om dessa programdelar och spridning av projektresultat delades mellan EACEA och de nationella kontoren. I början av programperioden var det oklart om de nationella kontoren skulle ha en roll i de centraliserade delarna. Detta var troligen, till en början, en orsak till det för svensk del svaga deltagandet inom de centraliserade delarna.

För programperioden 2007–2013 togs möjligheten att delta i förberedande besök inför centraliserade projekt bort. Erfarenheterna visade dock att det var närmast nödvändigt att delta i informationsmöten i Bryssel för att lyckas med en ansökan inom de centraliserade programdelarna. För att göra det möjligt för potentiella svenska sökande att kunna genomföra förberedande besök, eller för att delta i de informationsmöten om centraliserade delar av LLP som EACEA anordnade i Bryssel, avsattes därför nationella stödmedel. Informationsmötena avsåg multilaterala projekt/nätverk inom Grundtvig, Comenius, Leonardo och Erasmus samt projekt inom det transversala programmet. Av tabell 12 framgår nationellt avsatta stödmedel och antal ansökningar.

Tabell 12: Nationella stödmedel, ansökningar samt deltagande i centraliserade projekt, 2007–2013 (2012)

År	Avsatta stödmedel (tkr)	Antal ansökningar	Antal beviljade ansökning	Antal centraliserade projekt med svenska koordinators	Antal svenska deltagare i centraliserade projekt koordinerade av andra länder
2007	218	28	27	7	52
2008	200	32	24	1	74
2009	200	33	26	3	55
2010	290	67	48	7	48
2011	486	29	27	3	55
2012	102	17	17	4	30
2013*	-	-	-	6	i.u.

*) 2013 var LLP:s sista år och därför genomfördes inga informationsmöten i Bryssel.

Sveriges roll för centraliserade programdelar

Utöver fördelning av de nationella stödmedlen har IPK/UHR årligen anordnat informationsaktiviteter och samarbetat med andra aktörer för att i Sverige nå ut med information om de centrala programdelarna och om projektsresultat. Till spridningskonferenser och tematiska möten har svenskkoordinerade projekt och svenska projektdeltagare inbjudits att delta. De tematiska mötena har följt nationella prioriteringar och riktats till nationellt prioriterade målgrupper.

Kunskapsöverföringen inom LLP har bedömts vara viktig för att få en god verkkningsgrad inom programmet totalt sett. Det är t.ex. viktigt att de nationella kontoren är väl orienterade om de centraliserade projekten för att öka spridningen av kunskaper och erfarenheter nationellt. Att kunskapen finns nationellt är också viktigt för att kunna ge stöd till svenska ansökare. Trots det har det under programperioden inom t.ex. Erasmus bara kommit ett fåtal ansökningar till de centraliserade delarna från svenska ansökare. De centraliserade delarna upplevs som besvärliga att söka och många har därför försökt att i möjligaste mån använda de decentraliserade delarna för att nå sina mål. Att detta kan vara en förklaring styrks av att när Intensivprogrammet inom Erasmus decentraliserades så ökade antalet ansökningar väsentligt. Det kan ha upplevts som enklare att få stöd i ansökningsprocessen genom etablerade kontakter på nationell nivå. Ur ett ansökarperspektiv vore det troligen enklare om alla delar var decentraliserade.

Till problemen med de centraliserade programdelarna hörde i början av programperioden att få information från Kommissionen och EACEA om godkända projekt och deltagande organisationer. Detta försvårade inledningsvis IPK:s arbete med att identifiera projektdeltagare. Detta har dock fungerat väl framförallt sedan 2010.

Avslutningsvis kan sägas att det finns ett behov att öka attraktiviteten i sådana delar av EU-kommissionens program som är centraliserade. Det är dock viktigt att komma ihåg att olika typer av projekt kan användas i olika utvecklingsfaser inom en organisation, t.ex. ett lärosäte. Det finns exempel på att Erasmus lärarmobilitet användes i ett tidigt (kontaktskapande) skede, för att sedan följas av Intensivprogrammet och slutligen via kursutvecklingsprojekt bidra till ett omfattande samarbete mellan lärosäten.

Nationella stödmedel för spridning

Nationella stödmedel har också avsatts till spridningsaktiviteter för avslutade vidareutvecklingsprojekt inom Leonardo. Syftet med stödmedlen har varit att ge fortsatt spridning åt projektsresultat. Aktiviteterna har bl.a. innefattat branschspecifika spridningsseminarier, produktion av broschyrer samt presentation av Leonardoprojekt nationellt. Ett motiv för de nationella spridningsaktiviteterna har varit den starka kopplingen mellan (decentraliserade) vidareutvecklingsprojekt och de centraliserade utvecklingsprojekten. Flera vidareutvecklingsprojekt fick t.ex. en fortsättning i form av ansökningar om medel för centraliserade projekt. Vid två tillfällen under programperioden har också ett

kvalitetspris för Leonardoprojekt delats ut och priset har bestått i medel för spridningsaktiviteter.

Eurydike, Euroguidance och Europass som stödfunktioner

Nätverken Eurydike, Euroguidance och Europass som koordineras av EACEA var aktiva under LLP-perioden, men drevs på separata kontrakt. Det svenska arbetet i dessa nätverk kom alltmer att bidra till främjandet av internationalisering och mobilitet. Deras roll utvecklades långt utöver funktionen att sprida information till de primära målgrupperna beslutsfattare respektive vägledare.

Från 2010 då IPK blev nationell enhet för Eurydike har detta nätverks tematiska rapporter kopplats till olika informationsinsatser för internationalisering. Inte minst har den webbaserade informationsportalen Eurydika använts i samband med information om utbytes- och samarbetsmöjligheter inom ramen för LLP.

Inom Euroguidance har i Sverige utvecklats en webbplats om vägledning för internationell mobilitet (www.euroguidance.se). På webbplatsen kan vägledare få information om såväl program som andra möjligheter till internationellt utbyte och om metoder och material som kan användas för att ge stöd till sökande som är intresserade av en utlandsvistelse.

IPK utsågs till Nationellt Europass Center redan 2005. Europass är en portfölj med fem gemensamma europeiska dokument. Syftet är att underlätta mobilitet och livslångt lärande för den enskilde medborgaren genom att göra dennes kompetenser överskådliga och lättare att förstå för arbetsgivare och utbildningsanordnare.

Euroguidance och Europass, tillsammans med nätverken Eures (Arbetsförmedlingen) och Eurodesk (Ungdomsstyrelsen) har genomfört två europeiska konferenser för representanter från dessa mobilitetsnätverk, Learning by Leaving I och II (2009 och 2012). Syftet har varit att finna synergier mellan de fyra nätverken

I det nya programmet Erasmus+ har de båda nätverken inkorporerats och ingår nu i KA3 (Key Action 3).

12. Slutsatser

Under programperioden för LLP, år 2007–2013, var det ett högt intresse för att medverka i programmen inom samtliga målgrupper och i flertalet programdelar. I flera sektorer kom det in minst tre ansökningar per beviljat projekt.

Användningsgraden ökade från 92 procent 2007 till över 95 procent i slutet av programperioden. Detta kunde ske genom en medveten strategi från IPK/UHR att maximera kontrakterade belopp. En ökning skedde av dessa från 99,8 procent av tillgänglig budget till drygt 104 procent under programmets sista år.

LLP kan generellt sägas ha haft hög relevans för utbildningssektorn i Sverige. Comeniusprogrammet knöt väl an till flera olika utvecklingslinjer i svensk skola och målsättningarna för Leonardoprogrammet har legat väl i linje med nationella reformer och prioriteringar avseende yrkesutbildningen i Sverige under den aktuella perioden. EU-kommissionens mål för programmet Grundtvig har också stämt väl överens med svenska målsättningar för vuxnas lärande.

För den högre utbildningen har Erasmus spelat en viktig roll i internationaliseringen. Inom detta program kvarstår dock en kraftig obalans mellan antal in och utresande. Svenska lärosäten behöver generellt sett bli bättre på att uppmuntra studenterna att ta del i mobilitet. Det gäller särskilt uppmuntran från den akademiska sidan. UHR hoppas att via insatser inom ramen för Erasmus+ och KA3-medel kunna arbeta med denna fråga.

Satsningen på mobilitet för lärare och studenter har varit framgångsrik. De mål som regeringen ställde upp har fungerat som viktiga riktmärken och drivkrafter för att förändra och effektivisera arbetssättet inom programmet.

Målen om 3 000 utresande studenter inom Erasmus och 500 utresande lärare inom Comenius Fortbildning har nåtts. Det avslutande året 2013 överträffades målet med god marginal – totalt beviljades 643 stipendier. Däremot nåddes inte målet om 700 utresande universitets- och/eller högskolelärare inom Erasmus fullt ut.

Även inom programdelen Grundtvig Fortbildning ökade ansökningarna under programperioden. Ökningen var sannolikt en spridningseffekt från de informationsinsatser som gjordes för Comenius Fortbildning.

LLP bedöms ha nått samma höga kundnöjdhet som kunde redovisas vid halvtidsuppföljningen. Dagliga kundkontakter, resultat av platsbesök etc. indikerar detta. Nöjdheten kan hänga samman med att IPK/UHR tydligare har kunnat främja kopplingar mellan olika programdelar, t.ex. jobbskuggning och partnerskap.

Att målgrupperna har kunnat få hjälp att se programmen som ett medel att nå lokala mål har bidragit till kundnöjdheten. Detta stöd bedöms också ha haft en kvalitetshöjande effekt. Arbetet med fokuserade satsningar i t.ex. matematik

och NO-ämnen har också bidragit till att svenska aktörer har varit väl förberedda för det nya programmet Erasmus+.

IPK/UHR har under programperioden på olika sätt lyft fram LLP-programmets relevans på strategisk nivå. Till insatserna hör publiceringen 2013 av en rapport om internationalisering i skolans styrdokument. Exempel på andra insatser är de tematiska seminarier som arrangerats med en klar policyinriktning inom områden som tidiga skolavhopp, Matematik/NO, lärarfortbildning.

Utmaningar har funnits kring de administrativa verktygen under programperioden. Ur ett administrativt perspektiv har dock funktionaliteten ökat påtagligt, även om verktygen fortfarande inte är tillräckligt utvecklade för att fungera i ett uppföljnings- och resultatperspektiv.

Referenser

Europaparlamentets och rådets beslut 2006/1720/EG av den 15 november 2006 om inrättande av ett handlingsprogram för livslångt lärande

Höskoleverket. (2008). *Universitet & Höskolor: Höskoleverkets årsrapport 2008*, Rapport 2008:19 R

Höskoleverket. (2009). *Universitet & Höskolor: Höskoleverkets årsrapport 2009*, Rapport 2009:12 R

Höskoleverket. (2010). *Universitet & Höskolor: Höskoleverkets årsrapport 2010*, Rapport 2010:10 R

Internationella programkontoret. (2008). *Foreign studies and international exchange – summary report*, Sifo-studie

Internationella programkontoret. (2009). *Kundundersökning 2009*

Internationella programkontoret. (2010) *Arbetsgivarens syn på utlands-erfarenhet*, Rapport 27

Internationella programkontoret. (2010). *Support for Flexible and Self-directed Learning: Grundtvig 8th Learning Partnership Conference and a comparison with partnerships with Swedish participation*, Rapportserie 29

Internationella programkontoret. (2010). *Fortbildning och arbetsskuggning i Europa: Svenskt deltagande i och effekter av Comenius fortbildningsstipendier*, Rapport 32

Internationella programkontoret. (2010). *Leonardoprojekten och Köpenhamnsprocessen: En studie om hur projekt inom Leonardo da Vinci bidragit till Köpenhamnsprocessens mål och till utveckling av svensk yrkesutbildning*, Rapport 34

Internationella programkontoret. (2010). *Yearly report LLP 2010*

Internationella programkontoret. (2010). *Årsredovisning 2010*

Internationella programkontoret. (2011). *Kvalitetsutveckling genom internationalisering: En studie av Grundtvig partnerskap och Nordplus Vuxenprojekt*, Rapport 35

Internationella programkontoret. (2011). *Yearly report LLP 2011*

Internationella programkontoret. (2011). *Årsredovisning 2011*

Internationella programkontoret. (2012). *Yearly report LLP 2012*

Internationella programkontoret. (2012). *Årsredovisning 2012*

Perez Karlsson, Åsa. (2014). *Meeting the Other and Oneself: Experience and Learning in International, Upper Secondary Sojourns*, Doktorsavhandling vid Umeå Universitet

Programgudie LLP

Prop. (1999/2000:10). *Ett reformerat studiestödssystem*

Prop. (2008/09:175). *Gränslös kunskap - högskolan i globaliseringens tid*

Tibell, Simon. (2012). *Internationalisering vid Norrköpingsskolor: Utvärdering av effekter från transnationellt arbete*

Universitets- och högskolerådet, Centre for International Mobility (CIMO) & Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU). (2013). *Living and Learning - Exchange Studies Abroad: A study of motives, barriers and experiences of finnish, norwegian and swedish students*

Universitets- och högskolerådet. (2013). *Internationellt samarbete – ett lyft för lärandet i matematik: En studie av Comeniusprojekt med fokus på matematik*

Universitets- och högskolerådet. (2013). *Internationalisering i skolans styrdokument*

Universitets- och högskolerådet. (2013). *Yearly report LLP 2013*

Universitets- och högskolerådet. (2013). *Årsredovisning 2013*

Utbildningsdepartementet. (2010). *Swedish National Report on the Implementation of LLP 2007-2009*, Nationell rapport till EU-kommissionen